

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oskar Larsson

Oskyldig penninghantering?

En undersökning av oskyldighetspresumtionens beaktande vid tillämpning av
rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* i penningtvättsbrottmål

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Erika Sevelin

Termin för examen: period 1 VT2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Forskningsläge	11
1.6 Disposition	12
2 PENNINGTVÄTTSBROTT	13
2.1 Inledning	13
2.2 Penningtvättsbrott	14
2.3 Förbrott till penningtvättsbrott	15
2.3.1 Brott alternativt brottslig verksamhet	15
2.3.2 Praxis - härrör från brottslig verksamhet	19
2.4 Grovt penningtvättsbrott	21
2.5 Penningtvättsförseelse	21
2.6 Näringspenningtvätt	21
2.7 Sammanfattning	22
3 OSKYLDIGHETSPRESUMTIONEN	24
3.1 Inledning	24
3.2 Oskyldighetspresumtionen som rättsprincip	25
3.3 Oskyldighetspresumtionen och rätten till en rättvis rättegång	27
3.4 Åklagarens bevisbörda	29

3.5	Beviskravet	31
3.6	Rätten till tystnad	33
3.7	Domstolens objektivitet	36
3.8	Sammanfattning	37
4	RÄTTSFALLSGRANSKNING	39
4.1	Inledning	39
4.2	Bedrägeribrottslig verksamhet	40
4.2.1	Indonesien-bedrägerierna	40
4.2.2	Lönegaranti-bedrägeriet	41
4.2.3	Målvakts-fallet	42
4.2.4	Universitetsfest-fallet	43
4.2.5	Nigeria-bedrägeriet	45
4.3	Narkotikabrottslig verksamhet	46
4.3.1	Studentmössan-fallet	46
4.3.2	Köksrenoverings-fallet	47
4.3.3	Sparkapital-fallet	49
4.3.4	“Encro”-fallet	50
4.3.4.1	Åtalen mot P.L.S och T.N	50
4.3.4.2	Åtalet mot R.M	53
4.3.4.3	Åtalet mot L.S	55
4.3.5	Flyktförsöks-fallet	55
4.3.6	Göteborgs-fallet	56
4.3.7	Bilförsäljnings-fallet	57
4.4	Ekonomisk brottslig verksamhet	59
4.4.1	Investeringsbedrägeri-fallet	59
4.4.2	Företags-fallet	61
4.5	Annan brottslig verksamhet	62
4.5.1	Människosmugglings-fallet	62
4.5.2	Vapenbrott-fallet	63
4.5.3	Chanel-fallet	64
4.6	Icke konkretiserad brottslig verksamhet	65
4.6.1	Norge-fallet	65
4.6.2	Malmö-fallet	66
4.6.3	Lastbils-fallet	67
4.7	Sammanfattning	68
5	UNDERRÄTTERNAS BEAKTANDE AV OSKYLDIGHETSPRESUMTIONEN	69
5.1	Inledning	69
5.2	Bevisbördans placering och rätten till tystnad	70
5.3	Beviskravet och <i>In dubio pro reo</i>	72

5.3.1	Lagens utformning	72
5.3.2	Beviskravet i rättsfallen	73
5.4	Domstolarnas objektivitet och opartiskhet	75
5.5	Förslag till prövningsmodell	77
6	AVSLUTANDE KOMMENTARER	81
6.1	Förbrottet i svensk rätt	81
6.2	Underrätternas tillämpning och oskyldighetspresumtionen	81
	BILAGA A	83
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	84
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	88

Summary

Money laundry threatens the integrity of the financial system and should therefore be subject to efficient criminalization. In 2014, a new law on money laundering offenses came into force in Sweden. Alongside the new law a new prerequisite, "*derived from criminal activity*", was introduced. The prerequisite occurs in most money laundering crimes in Swedish legislation and has the function of establishing the predicate offense for money laundering. The Supreme Court has so far not given any guidance in case law about the application of the prerequisite. Since the prerequisite in question is vague the purpose of this thesis is to empirically investigate how lower courts apply the prerequisite in relation to the presumption of innocence.

The thesis will show that the presumption of innocence consists of several aspects: the burden of proof rule; *in dubio pro reo*; the demand for a high evidentiary requirement; the defendant's right to silence; and an impartial tribunal. Furthermore, the presumption of innocence, as a legal principle, and more specifically the aspects of the presumption is always weighed against the possibility of convicting criminals. This means that the presumption of innocence is rather taken into consideration in varying degree than being either fulfilled or not.

It is concluded that the lower courts' apply the prerequisite inconsistently and that the presumption of innocence, as a consequence, is considered to a varying degree. As a proposal to remedy this unsatisfactory application by the courts, the thesis presents an alternative examination procedure regarding the fulfillment of the evidentiary requirement of the prerequisite. This proposal will hopefully ensure that the presumption of innocence is considered to a greater extent and thus lead to a more uniform application of the law.

Sammanfattning

Penningtvätt utgör ett hot mot det finansiella systemet och det krävs effektiv straffrättslig reglering för att straffa de personer som ägnar sig åt penningtvätt. År 2014 trädde Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott i kraft med syftet att framgångsrikt motarbeta organiserad och ekonomisk brottslighet.

Samtidigt med lagen introducerades ett, i förhållande till tidigare lagstiftning om penningtvättsbrott, nytt rekvisit, *härör från brottslig verksamhet*. Rekvisitet fyller funktionen av att visa att egendom som blir utsatt för en penningtvättsåtgärd är illegal, vilket är en förutsättning för majoriteten av penningtvättsbrotten i svensk rätt. Idag saknas det vägledande prejudikat från HD och osäkerhet råder angående hur rekvisitet ska tillämpas. Då rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* är vagt är det av intresse att, genom en rättsfallsgranskning, se hur underrätternas tillämpningen av rekvisitet förhåller sig till oskyldighetspresumtionen.

Uppsatsen visar att oskyldighetspresumtionen består av flera olika aspekter såsom bevisbördans placering, ett starkt beviskrav, rätten till tystnad, domstolens objektivitet och principen om *in dubio pro reo*. Vidare konstateras att avvägning mellan förverkligandeprincipen och presumtionens aspekter innebär att oskyldighetspresumtionen snarare beaktas i olika omfattning än att antingen bli uppfylld eller inte.

Uppsatsens slutsats är att underrätternas tillämpning av rekvisitet varierar och att oskyldighetspresumtionen, som en direkt följd därav, beaktas i skiftande omfattning. Som ett förslag för att förändra tillämpningen presenteras en modell för hur prövningen av rekvisitet kan genomföras för att oskyldighetspresumtionen ska beaktas i större omfattning än idag och dessutom leda till en mer enhetlig rättstillämpning.

Förord

Många personer har bidragit till att min studietid i Lund blev så fin, rolig och lärorik som den har varit. Jag vill börja med att rikta ett varmt tack till min handledare Ellika Sevelin för goda råd, diskussioner och vägledning i skrivprocessen av denna uppsats. Tack även till Lisa och Kristian för korrekturläsning.

Varma tack till Tony och alla fina kollegor i repen som tillsammans förgyllt vardagen under hela studietiden, inte minst med alla fredagsfikor och cykelfester.

Tack Lunds studentsångförening för alla konserter, turnéer och baler.

Tack matlådegruppen för vänskapen och alla härliga minnen ihop.

Tack till mamma, pappa för allt stöd och uppmuntran, tack storebror för all korrekturläsning genom åren och fina samtal. Tack farfar, för ditt intresse i mina studier och våra få men fina cykelturer i Covid-tider. Din optimism och livsglädje har alltid och fortsätter inspirera mig mycket.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till Victoria som stått ut med alla mina tvivel och tankar under skrivprocessen. För din optimism och för att du tror på mig i stunder när jag inte gör det – Tack.

Lund, maj 2021

Oskar Larsson

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska Unionen
EU:s rättighetsstadga	Europeiska Unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelse
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europarådets förverkandekonvention	Europarådets konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott och om finansiering av terrorism, Warszawa den 16 maj 2005
FATF	Financial Action Task Force
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
Oskuldspresumtionsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden
PTBL	Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:15)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Penningtvätt blir för många kriminella, kanske främst personer involverade i organiserad brottslighet, en naturlig följd för att fritt kunna disponera sina olagligt åtkomna medel.¹ Att penningtvätt sker är välkänt men i vilken omfattning är mer osäkert. Enligt en rapport tvättas mångmiljardbelopp varje år bara i Sverige.² Penningtvätt utgör ett hot mot det finansiella systemet både i Sverige och internationellt och det krävs både välfungerande förebyggande åtgärder samt ett effektivt brottsbekämpande system för att motverka och förhindra att penningtvätt sker.³ I EU-sammanhang efterfrågas internationellt samarbete kring reglering av straffrättsligt ansvar för penningtvätt eftersom enbart nationella åtgärder antas få begränsad verkan.⁴

Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (PTBL) utformades med en förhoppning om att lagen skulle bli lättare att tillämpa än tidigare lagstiftning och att kriminaliseringen av penningtvätt skulle bli mer effektiv. Syftet var att framgångsrikt motarbeta organiserad och ekonomisk brottslighet.⁵ Samtidigt med lagen introducerades rekvisitet *härör från brottslig verksamhet*. Rekvisitet är vagt men tillåts i vissa fall utgöra förbrottet och den nödvändiga bro till penningtvättsåtgärden som krävs för att straffansvar ska kunna utdömas.

Trots att sex år har gått sedan lagen trädde i kraft verkar det råda osäkerhet om rekvisitets tillämpbarhet. Åklagarmyndigheten har varje år efter lagens ikraftträdande efterfrågat klagörande praxis från HD, främst vad som krävs

¹ Rskr. 2013/14:245 s. 13; Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige 2019 s. 8.

² Penningtvätt – En nationell riskbedömning, 2013, s. 8.

³ Rskr. 2013/14:245 s. 3, 6 f.

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser (EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv) skäl 1–3.

⁵ Prop. 2013/14:121 s. 1.

för att bevisa rekvisitet *brottslig verksamhet*.⁶ HD har dock inte redovisat sin ståndpunkt angående rekvisitet utan lämnat frågan om rekvisitets tillämpbarhet till underrätterna.

Oskyldighetspresumtionen är en naturlig del och utgångspunkt i straffrättsliga förfaranden och därmed även i penningtvättbrottmål.⁷ Oskyldighetspresumtionen är fastslagen i bl.a. art. 6.2 Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR). Presumtionen stadgar att den tilltalade ska anses oskyldig tills dennes skuld lagligen fastslagits. I förarbetena till PTBL omnämns inte oskyldighetspresumtionen.⁸ Detta skiljer sig från motiven till Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser (EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv) som klargör att direktivet ska genomföras i enlighet med bl.a. oskuldspresumtionen, rätten att inte vittna mot sig själv, rätten till en rättvis rättegång och kraven på precision, klarhet och förutsägbarhet inom straffrätt.⁹ Mot denna bakgrund finns det anledning att utreda hur underrätternas tillämpning av rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* tillgodoser den grundläggande rättsprincipen oskyldighetspresumtionen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att undersöka hur svenska domstolar förhåller sig till oskyldighetspresumtionen i sin avvägning mellan förverkligandeprincipen och skyddsprincipen i penningtvättsbrottmål. Mer specifikt är fokus för undersökningen på underrätternas tillämpning av rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* i förhållande till oskyldighetspresumtionen.

⁶ Prioriterade prejudikatfrågor 2015–2021, Åklagarmyndigheten.

⁷ Nowak (2003) s. 19, 49.

⁸ Prop. 2013/14:121; SOU 2012:12.

⁹ EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv skäl 12, 13, 21.

Följande frågeställningar syftar uppsatsen att besvara.

1. Vilken betydelse har förbrottet i relation till penningtvättsåtgärden för att fastställa att ett penningtvättsbrott har ägt rum?
2. Hur tillgodoses de olika aspekterna av oskyldighetspresumtionen i underrätternas tillämpning av rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*?

Den första frågeställningen kan delas upp i två delar. Den första delen syftar till att undersöka hur lagstiftaren valt att utforma kopplingen mellan förbrottet och penningtvättsåtgärden. Den andra delen gäller huruvida domstolar tillämpar lagstiftningen ordagrant eller har utvecklat relationen genom rättspraxis. Vidare syftar frågeställningen att utreda vilka gärningar som kan utgöra ett förbrott och vad åklagarens bevisbörda omfattar för att visa att ett förbrott föreligger. Förbrottet inkluderar ett specificerat brott och brottslig verksamhet. För att besvara den andra frågeställningen ska delfrågan om vilka aspekter oskyldighetspresumtionen består av besvaras först. Tillsammans syftar frågeställningarna till att föreslå en modell för hur prövningen ska ske för att oskyldighetspresumtionen ska beaktas enhetligt vid tillämpningen av rekvisitet.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen utgår ifrån PTBL och därför har definitioner av brottslig verksamhet i annan lagstiftning avgränsats bort. Vidare har både den administrativa lagstiftningen mot penningtvätt¹⁰ och tidigare reglering avseende penninghäleri¹¹ avgränsats bort. Även möjligheterna till förverkande av egendom och penningbeslag som utredningsredskap som ges enligt PTBL har uteslutits från uppsatsen. Samtliga delar ovan har avgränsats bort eftersom det personliga straffrättsliga ansvaret som PTBL aktualiserar är i fokus och gällande rätt i faktisk mening¹² riktar sig mot tillämpningen av

¹⁰ Lag (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism; Förordning (2009:92) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

¹¹ Tidigare 9 kap. 6 a, 7 a §§ brottsbalken (BrB).

¹² Se avsnitt 1.4.

gällande lagstiftning. I vissa fall kan frågor rörande brottskonkurrens mellan förbrottet och penningtvättsbrottet aktualiseras men dessa frågor faller utanför denna uppsats omfång. Vidare har uppsåtsprövning, olika penningtvättsåtgärder och innebörden av penningtvättssyfte¹³ bara i korthet omnämnts för en grundförståelse för penningtvättsbrottens utformning. Oskyldighetspresumtionen gäller under hela rättegångsförfarandet men för uppsatsens syfte har redogörelsen för presumtionens funktioner och aspekter begränsats till huvudförhandlingen i brottmål.

1.4 Metod och material

Det uppställda syftet förutsätter en utredning av gällande rätt när det kommer till penningtvättsbrott och oskyldighetspresumtionens innebörd. Clas Sandgren, professor emeritus i civilrätt vid Stockholms Universitet, menar att begreppet *gällande rätt* kan förstås på olika sätt. Enligt Sandgren kan innehållet i begreppet, i sedvanlig mening, anses bestå av det som de accepterade rättskällorna, främst lagar och prejudikat, speglar. *Gällande rätt* kan även förstås som den rätt som i realiteten tillämpas av första instans och som oftast har större individuell betydelse för de flesta medborgare. Det är inte ovanligt att innehållet skiljer sig mellan gällande rätt i sedvanlig mening och gällande rätt i faktisk mening.¹⁴ För att utreda och analysera gällande rätt, i sedvanlig mening, beträffande regleringen av penningtvättsbrott och oskyldighetspresumtionens innebörd har den rättsdogmatiska metoden använts.

I direkt anslutning till den rättsdogmatiska metoden knyts rättskällevärdet som beskriver vilka rättskällorna är, deras förhållande sinsemellan och principer för tolkning av källorna.¹⁵ Rättskällevärdets precisa innehåll och hierarkier mellan olika källor har diskuterats i den juridiska litteraturen¹⁶ men följande huvuddrag kan urskiljas. Inom svensk rätt är lag och lagförarbeten rättskällor

¹³ Se avsnitt 2.2.

¹⁴ Sandgren (1995) s. 732; jfr även Persson (2017) s. 24–29, om de engelska begreppen ”law in books” och ”law in action”.

¹⁵ Sandgren (2019) s. 45 f.

¹⁶ Peczenik (1995) s. 209–221; Adestam (2014) s. 23–25.

med stark ställning. Vidare anses prejudikat från HD och EU-rättsligt material utgöra rättskällor, där svar på olika frågeställningar kan eftersökas.¹⁷ Underrättspraxis har generellt lägre rättskällevärde än prejudikat av naturliga skäl.¹⁸ Juridisk litteratur och doktrin anses som en rättskälla men med svagare ställning i förhållande till prejudikat, lagförarbeten och lagar.¹⁹ Den allmänna uppfattningen är att den rättsdogmatiska metoden innebär att svaren på vad som är gällande rätt eftersöks i de allmänt vedertagna rättskällorna.²⁰ Till följd av det, i svensk rätt, närmast dualistiska synsättet på internationell och nationell rätt kan svensk domstol i huvudsak döma efter den svenska kriminaliseringen av penningtvätt. Dock kan internationell rätt i viss mån användas för tolkning av den svenska regleringen.²¹ Ledning har av dessa anledningar inhämtats främst från lagstiftning och förarbeten för att klargöra den rättsliga regleringen av penningtvättsbrottet. Visst folkrättsligt material har dock tillsammans med EU-rätt beaktats för en mer nyanserad beskrivning av strukturen av de svenska penningtvättsbrotten. Av samma anledning har juridisk litteratur och lagkommentarer använts.

Den rättsdogmatiska metoden har också använts för att utreda hur oskyldighetspresumtionen definieras. Det kan i förtydligande syfte poängteras att EKMR är svensk lag sedan 1995²² och att 2 kap. 19 § regeringsformen (1974:15)(RF) inte tillåter att svenska lagar meddelas i strid mot Sveriges åtaganden till följd av Europakonventionen. Europadomstolens rättspraxis har i stor utsträckning satt standarden för det medborgerliga fri- och rättighetsskyddet inom Europa.²³ Därutöver har Europeiska Unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU:s rättighetsstadga) företrädare framför svensk rätt och således högre rang än

¹⁷ Peczenik (1995) s. 212–218; Sandgren (2019) s. 45 f.; Adestam (2014) s. 23–25; Dahlman (2019) s. 68–72.

¹⁸ Peczenik (1995) s. 215 f.; Dahlman (2019) s. 68–72.

¹⁹ Kleineman (2018) s. 21; Sandgren (2019) s. 45 f.; Peczenik (1995) s. 215 f.; jfr Adestam (2014) s. 24 f.

²⁰ Kleineman (2018) s. 21; Sandgren (2019) s. 48 f.; Adestam (2014) s. 16 f.

²¹ Asp (2014) s. 79–82.

²² Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

²³ Bernitz och Kjellgren (2018) s. 154.

EKMR.²⁴ EU:s rättighetsstadga får genom tolkning resultera i en högre skyddsnivå än, men aldrig inskränka, den skyddsnivå som EKMR tillhandahåller enskilda personer.²⁵ Regleringen av EU-rätten och dess relation till EKMR innebär att Europadomstolens praxis har starkt genomslag i svensk rätt. Detta i sin tur legitimerar Europadomstolens praxis som rättskälla för att förklara och utreda oskyldighetspresumptionens utformning och dimensioner. Europadomstolens dom, *Zschüschen v. Belgium*, har enbart franska som originalspråk och därför har den engelska officiella sammanfattningen huvudsakligen använts.

Som nämnts ovan kan underrätternas rättstillämpning, som har störst individuell betydelse för de flesta medborgare, anses som gällande rätt i faktisk mening. Åklagarmyndighetens önskan om förtydligande praxis, från HD, om hur det opreciserade rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* ska tillämpas visar på att gällande rätt i sedvanlig mening är osäker. Genom empiriska undersökningar kan gällande rätt i faktisk mening utredas, vilket är av vikt eftersom det är denna rättstillämpning som träffar de flesta medborgarna.²⁶ Därför har en rättsfallsgranskning av underrättspraxis genomförts.

Angående rättsfallsanalysen startade urvalsprocessen av domar med en sökning på "penningtvättsbrott" i databasen Karnov. Därefter filterades resultatet till avgöranden från landets hov- och tingsrätter inom straffrätt och sorterades i datumordning. En tidsperiod på tre månader, 2020-12-20 – 2021-03-20,²⁷ resulterade i 282 domar där rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* kunde aktualiseras. Valet av tidsperioden motiverades dels av att nya avgöranden bidrar till aktualitet, dels av det faktum att Åklagarmyndigheten i december 2020 publicerade en rättspromemoria som

²⁴ Bernitz (2012) s. 34 f.; 1 kap. 10 §, 10 kap. 6 § RF; Bernitz och Källgren (2018) s. 107–114, 150 f.

²⁵ 10 kap. 6 § RF; art. 52.3, 53 EU:s rättighetsstadga.

²⁶ Sandgren (1995) s. 732.

²⁷ Tre månader räknades bakåt från 2021-03-20 vilket var datumet jag inledde min rättsfallanalys.

vägledning för åklagare i landet angående penningtvättsbrott.²⁸ Promemorian ger vägledning om rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* och chansen för att påträffa avgöranden efter december antog jag skulle öka.

I propositionen till PTBL anges att:

*”Åklagaren ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av en viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet”*²⁹

Detta uttalade lade jag till grund för det fortsatta urvalet av domar för utredningen. Således granskade jag de domar där domstolen hänvisade till uttalandet i propositionen och prövade huruvida åklagaren visat på konkreta omständigheter. På detta sätt identifierades 20 domar där underrätterna tagit ställning till hur rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* ska tillämpas. Dessa har legat till grund för uppsatsen.³⁰

1.5 Forskningsläge

Åklagarmyndigheten har i en rättspromemoria från år 2020 sammanställt olika exempel på vad som i underrättspraxis ansetts utgöra konkreta omständigheter som tyder på en viss typ av brottslighet.³¹ Sammanställningen visar dock inte utgången eller övrig bevisning i de domar som legat till grund för sammanställningen och ger ingen bild av hur oskyldighetspresumtionens olika aspekter tillgodosetts i samband med rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* varken i enskilda fall eller övergripande. Promemorian har haft till syfte att vara vägledande för åklagare i handläggning av ärenden rörande penningtvättsbrott. Vidare finns två examensuppsatser från 2015 samt 2017 som granskat PTBL mer övergripande ur ett rättssäkerhets- kontra effektivitetsperspektiv, delvis med jämförelse från den tidigare lagstiftningen om penninghäleri.³² I övrigt finns lite litteratur om den aktuella penningtvättsbrottlagen och den som finns kommenterar lagstiftningen mer

²⁸ RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag*.

²⁹ Prop. 2013/14:121 s. 109.

³⁰ Se bilaga A.

³¹ RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag*.

³² Frisell (2015); Madar (2017).

översiktligt.³³ Min uppsats skiljer sig således från framställningarna ovan när det kommer till syfte, omfattning och aktualitet. Genom att oskyldighetspresumtionen intar en central roll i uppsatsen och rättsfallsgranskningen utgår från rekvisitet *brottslig verksamhet* ger uppsatsen uppslag till hur HD kan komma att bedöma rekvisitet och vilka risker som finns i förhållande till oskyldighetspresumtionen.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i sex avsnitt. Kapitel två redogör för och besvarar vilken betydelse förbrottet har i relation till penningtvättsåtgärden i svensk rätt. Beskrivningen syftar till att ge kontext till kapitel fyra där underrätternas tillämpning av rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* undersöks. I tredje kapitlet utreds hur oskyldighetspresumtionen har kommit till uttryck i direktiv och EKMR samt hur Europadomstolen har tillämpat och utvecklat presumtionen. Därutöver diskuteras vilken betydelse presumtionen har som rättsprincip i rättssystemet. I det fjärde kapitlet sker rättsfallsanalysen där ett urval av underrätternas domar beskrivs och diskuteras. I det femte kapitlet besvaras uppsatsens andra och huvudsakliga frågeställning. I kapitlet presenteras även ett förslag till prövningsmodell för rekvisitet *härör från brottslig verksamhet*. I det sista kapitlet ges avslutande kommentarer om förbrottet i svensk rätt och underrätternas tillämpning av rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* i förhållande till oskyldighetspresumtionen.

³³ Holmquist (2017); Ulväng m.fl. (2014); Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, 1 §, Lexino 2021-02-04.

2 Penningtvättsbrott

2.1 Inledning

Genom Sveriges internationella åtaganden och medlemskap i den mellanstatliga organisationen Financial Action Task Force (FATF)³⁴ har regelverken mot penningtvätt grundats, utformats och utvecklats under stark internationell påverkan.³⁵ Både EU-direktiv och konventioner antagna av Europarådet och FN ställer krav på nationell kriminalisering av penningtvättsåtgärder.³⁶

Den nu gällande svenska regleringen för penningtvättsbrott trädde i kraft år 2014. I första paragrafen hänvisas till den administrativa och förebyggande lagstiftningen mot penningtvätt, lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Detta för att förtydliga skiljelinjen mellan de förebyggande och straffrättsliga regelverken. Därefter definieras och stadgas penningtvättsbrott, grovt penningtvättsbrott, penningtvättsförseelse och näringspenningtvätt i 3–8 §§ PTBL. I de tre därefter följande paragraferna regleras förverkande av egendom som varit föremål för penningtvättsbrott. De sista två paragraferna avser penningbeslag, alltså beslag av egendom som skäligen kan antas vara föremål för brott enligt lagen.

³⁴ FATF har som syfte att fastställa standarder och underlätta ett effektivt genomförande av administrativa, operativa och rättsliga åtgärder för att bekämpa bl.a. penningtvätt. FATF genomför även utvärderingar av medlemsländernas nationella regelverk mot penningtvätt.

³⁵ SÖ 1991:41; SÖ 2004:21; SÖ 2014:11; EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv; Prop. 2013/14:121, s. 24 f.

³⁶ Rekommendation 3, FATF (2012–2020), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation; art. 3 Förenta nationernas (FN) konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen den 19 december 1988; art. 6 FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet; art. 3 EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv; art. 3 Europarådets konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott och om finansiering av terrorism Warszawa den 16 maj 2005.

2.2 Penningtvättsbrott

I 3 § PTBL stadgas grundbrottet för penningtvätt och lyder enligt följande.

”För *penningtvättsbrott* döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som

1. överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen, eller
2. tillhandahåller, förvärvar eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd.

Straffet är fängelse i högst två år”

För bättre förståelse för brottet kan de olika rekvisiten utgöra utgångspunkt för redogörelsen. För ansvar krävs således att:

- en gärning är genomförd,
- gärningen har ovan nämnda syfte,
- egendomen som utsätts för gärningen härrörde från brott alternativt från brottslig verksamhet.

De uppräknade gärningarna i paragrafen är enligt propositionen exemplifierande och inte uttömmande.³⁷ Den gärning som genomförs, tex. ett överlåtande, med egendomen ska dessutom ha till syfte att dölja egendomens ursprung eller främja att någon kan tillgodogöra sig egendomens värde. I den fortsatta framställningen kommer detta syfte benämnas som ”penningtvättssyfte” och en gärning som begås med penningtvättssyfte som en ”penningtvättsåtgärd” eller ”penningtvättsgärning”. Innan domstol kan pröva om en tilltalad person faktiskt har begått den tilltalade gärningen, haft uppsåt och om gärningen haft ett penningtvättssyfte, måste det konstateras att egendomen som är föremål för gärningen kan kopplas till ett brott eller

³⁷ Prop. 2013/14:121 s. 110 f.

brottslig verksamhet. Flera gärningar kan objektivt och isolerat sett anses vara legitima, t.ex en banköverföring av pengar. Genom kravet på att pengarna som överförs ska vara illegala går det att separera vilka gärningar som motsvarar penningtvättsbrott och vilka som är legala.³⁸

I 4 § PTBL kompletteras och utvidgas kriminaliseringen av penningtvätt genom att personer som otillbörligen främjar möjligheterna för någon annan att omsätta egendom som kommer från brott eller brottslig verksamhet kan dömas för penningtvättsbrott. Den största skillnaden mellan lagrummen är att penningtvättssyfte inte krävs för ansvar enligt 4 § PTBL.

Begreppet förbrott inkluderar både ett specifikt *brott* och *brottslig verksamhet*. När ett förbrott enbart syftar till *ett* specifikt *brott* kommer detta förtydligas genom att benämnas som ett ”specifikt förbrott” eller ”konkret förbrott”. När ett förbrott istället enbart syftar till brottslig verksamhet kommer, av förklarliga skäl, rekvisitet *brottslig verksamhet* eller en viss typ av brottslig verksamhet användas.

2.3 Förbrott till penningtvättsbrott

2.3.1 Brott alternativt brottslig verksamhet

Det kan inledningsvis förtydligas och poängteras att egendom som är föremål för en penningtvättsgärning ska *härröra från brott* eller från *brottslig verksamhet*. Det rör sig således om två olika rekvisit som är alternativa. Enligt regeringen är beviskravet för rekvisiten som i brottmål i allmänhet – att det ska vara styrkt.³⁹ Begreppet *styrkt* användes i större utsträckning innan begreppet *utom rimligt tvivel* på 1980-talet etablerades i praxis för att beskriva beviskravet i brottmål. Begreppsanvändningen är därför något märklig men av sammanhanget torde *utom rimligt tvivel* vara det som åsyftas eftersom begreppet år 2014 var, och fortsatt är, beviskravet i ”brottmål i allmänhet”.⁴⁰

³⁸ Prop. 2013/14:121 s. 46–48; Hammar, Hurve, och Marklund, BRÅ 2019:17 s. 91 f.

³⁹ Prop. 2013/14:121 s. 109.

⁴⁰ Diesen (2015) s. 138–141, se även avsnitt 3.5.

Vad rekvisitet *brott* i 3–4 §§ PTBL avser förtydligas i 2 § PTBL. I paragrafen förklaras att både gärningar som utgör brott enligt svensk lag och gärningar som utgör brott enligt utländsk lag och som motsvarar brott enligt svensk lag kan motsvara rekvisitet *brott*.⁴¹ Således kan alla typer av brott som ger upphov till ekonomisk vinning genom brottsligt förvärv eller berikande utgöra ett specifikt förbrott till penningtvättsbrott. Detta inkluderar även brott som begås genom undandragande av egendom, som t.ex. skattebrott eller tullbrott.⁴² Ett konkret förbrott förutsätter, precis som brott i allmänhet, att alla brottförutsättningar är uppfyllda och att gärningen, om det är lagstadgat, begås med oaktsamhet eller annars med uppsåt.⁴³ Det som skiljer ett fastställande av brott i jämförelse med ett brott som utgör ett specifikt förbrott i penningtvättsbrott, är att tid, plats, brottsutbyte eller gärningsperson är sådana närmare omständigheter som, enligt förarbetsuttalanden, inte behöver visas kring ett specifikt förbrott.⁴⁴ Detta i rak motsats till huvudregeln i 45 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) som anger att åklagaren i sin gärningsbeskrivning ska precisera nämnda omständigheter i stämningsansökan.

Lagens utformning diskuterades av Lagrådet som poängterade att andra paragrafen endast kunde härledas till rekvisitet *härrör från brott*. De ifrågasatte hur *brottslig verksamhet* skulle utgöra ett självständigt rekvisit men ändå inte definieras i och på motsvarande sätt som *brott* i 2 § PTBL. För att behålla formuleringen i 3 § PTBL i lagtexten ansåg de att rekvisitet *brottslig verksamhets* funktionssätt som självständigt rekvisit borde utvecklas. Lagrådet var inte ensamma om att förhålla sig skeptiska till rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*. Flera remissinstanser som yttrade sig om nuvarande lagstiftning ansåg att utformningen skulle leda till tillämpningssvårigheter.⁴⁵ Att överge kopplingen mellan ett konkret förbrott

⁴¹ 2 § PTBL.

⁴² Prop. 2013/14:121 s. 48, 53 f.; Holmquist (2017) s. 180 f.

⁴³ 1 kap. 2 § BrB; Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, 2 §, Lexino 2021-02-04.

⁴⁴ Prop. 2013/14:121 s. 109; jfr 45 kap. 4 § RB.

⁴⁵ Prop. 2013/14:121 s. 46 f.

och penningtvättsgärningen var uppe för diskussion redan år 1995. Då ansågs begreppet brottslig verksamhet vara för vagt och oprecist för att användas i en brottsbestämmelse.⁴⁶

Trots redovisad kritik menade regeringen att formuleringen dels förklarar att det inte krävs att egendom härrör från ett visst konkret brott, dels skulle kunna underlätta bevisföringen. Speciellt i sammanhang där pengar blandats samman över tid från flera och även olika typer av brottsliga gärningar förutspåddes rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* vara tillämpligt.⁴⁷

Enligt motiven till Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser (EU:s direktiv om penningtvättsbrott) bör en fällande dom vara möjlig utan att det är nödvändigt att fastställa exakt vilken brottslig verksamhet som gav upphov till egendomen som utsatts för en misstänkt penningtvättsåtgärd. Vid bedömningen kan t.ex. den aktuella egendomens värde i proportion till den tilltalades legala inkomst och om förvärvet av egendom och den brottsliga verksamheten skett inom samma tidsram beaktas. Motiven uttalar vidare att det inte heller bör vara nödvändigt med en samtida eller tidigare fällande dom för den brottsliga verksamheten, även om hänsyn ska tas till alla relevanta omständigheter och bevis.⁴⁸

I propositionen till den svenska lagstiftningen uttalades angående rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* följande:

“Rekvisitet ’härrör från brottslig verksamhet’ är uppfyllt även om det inte kan visas att några närmare angivna gärningar har ägt rum. Kravet på att verksamheten ska vara ’brottslig’ förutsätter inte kännedom om konkreta gärningar utan avser en viss typ av brottslighet som inte behöver vara närmare preciserad i fråga om omfattning eller detaljer. Åklagaren ska kunna peka på konkreta omständigheter som

⁴⁶ Prop. 2013/14:121 s. 47; Prop. 1998/99:19 s. 27–29.

⁴⁷ Prop. 2013/14:121 s. 47, 109.

⁴⁸ EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv skäl 12, 13.

tyder på brottslig verksamhet av en viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet”⁴⁹

Regeringen menade att behovet för att redogöra för den brottslighet som kan ske innan ett penningtvättsbrott motsvarade behovet vid införandet av utvidgat förverkande i 35 kap. 1 b § brottsbalken (BrB). Begreppet förklarades i den kontexten ha använts när det av olika skäl behöver framhållas att det i ett visst sammanhang inte ställs krav på någon närmare konkretisering av brottsligheten. Vidare ges i propositionen till PTBL vägledning om vad som åsyftas med ”verksamhet”. Definitionen av ”verksamhet” inkluderar både flera brott under en någorlunda sammanhängande tidsperiod, som ett enstaka brott. Mc-klubbar som bedriver sin verksamhet under mer eller mindre organiserade former och begår enstaka brott inkluderas tex. av definitionen.⁵⁰

Åklagarmyndigheten menar att uppfyllande av rekvisitet ofta handlar om att utesluta ett legitimt ursprung för egendomen.⁵¹ Petter Asp, justitieråd, ifrågasätter om rekvisitet tillför något i sak och menar att egendom som härrör från brottslig verksamhet härrör från ett eller flera brott. En förutsättning för en brottslig verksamhet är att brott begås, annars är det ingen brottslig verksamhet. Han menar att det ska styrkas att egendom härrör från brott och tillägger att det innebär att egendomen inte får vara åtkommen på ett sätt som inte är brottsligt. I de fall flera typer av brottslighet förekommer inom en verksamhet bör det, enligt Asp, inte krävas att ett samband visas mellan egendom och en viss utpekad gren av verksamheten. Användningen och hänvisningen till ”en utpekad gren av verksamheten” är något svårförståelig om man enligt Asp ska bevisa att egendom härrör från *brott* även när man talar om *brottslig verksamhet*. Om resonemanget förklarats med att man inte behövde visa en koppling mellan egendom och ett av två brott (eventuellt av olika typ, t.ex. narkotika och stöld) vore det enklare att förstå. Med användningen av ”gren av verksamhet” istället för *brott* verkar det ändå

⁴⁹ Prop. 2013/14:121 s. 109.

⁵⁰ Prop. 2013/14:121 s. 109, 47 f.; SOU 2012:12 s. 168–170.

⁵¹ RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag* s. 15.

finnas någon odefinierad skillnad mellan rekvisitet *brott* och *brottslig verksamhet*. Det är således svårt att avgöra om resonemanget bygger på båda rekvisiten sedda som ett eller om det kan appliceras på respektive rekvisit, *brott* eller *brottslig verksamhet*, isolerat.⁵²

2.3.2 Praxis - härrör från brottslig verksamhet

HD har meddelat domar gällande skadestånd vid penningtvättsbrott och hur rubriceringen av penningtvättsbrott ska ske. De har även prövat och förtydligat ansvarsfrågor och förhållandet mellan oaktsamhetsvarianten av penningtvättsförseelse (6 § andra stycket PTBL) och näringspenningtvätt (7 § tredje stycket PTBL).⁵³ Endast i ett avgörande har HD återgett uttalanden från propositionen angående rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*. HD lyfte då att kravet på att en verksamhet ska vara brottslig avser en viss typ av brottslighet som varken behöver vara preciserad i omfattning eller detaljer och att det inte krävs kännedom om konkreta gärningar. Eftersom det aktuella målet handlade om skadeståndsskyldighet vid penningtvättsbrottslighet och hade ett konkret förbrott i form av bedrägeri tog HD aldrig ställning till hur rekvisitet ska tillämpas i praktiken. Dock yttrade HD att ansvar för penningtvättsbrott förutsätter ett fullbordat förbrott.⁵⁴ Hur kravet på ett fullbordat förbrott förhåller sig till rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* förtydligade inte HD. Uttalandet är dock förenligt med synsättet att brottslig verksamhet bygger på att åklagaren ska visa att ett eller flera brott föreligger och att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* inte tillför något i sak.⁵⁵

I RH 2017:29 prövades rekvisitet av Hovrätten över Skåne och Blekinge som själva ansett att avgörandet är vägledande.⁵⁶ Hovrättsavgörandet har generellt

⁵² Ulväng m.fl. (2014) s. 5, 78 f.; Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, 3 §, Lexino 2021-02-04.

⁵³ NJA 2019 s. 305; NJA 2020 s. 344; NJA 2018 s. 1010; NJA 2017 s. 1053.

⁵⁴ NJA 2020 s. 344, p 20, 22, 27.

⁵⁵ Jfr avsnitt 2.3.1.

⁵⁶ 6 § rättsinformationsförordning (1999:175); jfr 'Vägledande avgöranden', domen återfinns i databasen för vägledande avgöranden, <www.domstol.se/domstolsverket/rattskallor/vagledande-avgoranden/>, (besökt 30-03-2021).

svag eller ingen prejudikatverkan⁵⁷ men det aktuella målet kan ha varit och vara av intresse för underrätter i önskan om att skapa enhetlig rättstillämpning. I målet hade 667 500 kr, 50 000 NOK, 14 140 EUR i kontanter och tre klockor till värde av 490 000 kr påträffats i A.G:s och O.S:s lägenhet och bil. Utredningen visade att A.G och O.S inte hade legala inkomster som var stora nog för att möjliggöra innehavet av kontanterna eller inköp av klockorna. Hovrätten konstaterade sammanfattningsvis att det inte fanns någon förklaring till hur A.G på laglig väg anskaffat pengarna eller klockorna. A.G hade tidigare dömts för narkotikabrott som troligtvis varit mycket inkomstgivande men åklagaren gjorde inte gällande att pengarna kom från den tidigare brottsligheten. Åklagaren menade att A.G efter sin frigivning i juli 2015 saknade tillgångar och att pengarna och klockorna kom från brottslighet efter denna tidpunkt. Åklagaren förtydligade dock inte vilken typ av brottslighet som skulle förelegat efter nämnda tidpunkt och pekade inte heller på några konkreta omständigheter som tydde på en viss typ av *brottslig verksamhet*. Hovrätten menade att åtalet redan på denna grund skulle lämnas utan bifall.

I övrigt finns underrättspraxis mellan 2015 och 2017 översiktligt sammanfattat i en rapport från BRÅ. Endast ett fåtal fällande domar utan konkreta förbrott identifierades. Enligt rapporten hade åklagaren i dessa fall gjort pedagogiska, systematiska och detaljrika framställningar för att visa att egendomarna inte varit legala eller haft det ursprung som den tilltalade hävdade. Anledningen till det låga antal fällande domarna ansåg BRÅ vara att domstolarna använde ett högt beviskrav och en låg förklaringsbörda för den tilltalade.⁵⁸

⁵⁷ Se avsnitt 1.4.

⁵⁸ Hammar, Hurve och Marklund, BRÅ 2019:17 s. 7, 86, 119.

2.4 Grovt penningtvättsbrott

Om penningtvättsgärningen ingått som ett led i brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning och om gärningen omfattat betydande värden kan ansvar utdömas för grovt penningtvättsbrott. Fem basbelopp utgör, enligt HD:s praxis, en utgångspunkt av vad som motsvarar betydande belopp.⁵⁹ Brottet medför mellan sex månader och högst sex års fängelse.⁶⁰

2.5 Penningtvättsförseelse

I 6 § PTBL stadgas ansvar för penningtvättsförseelse som ska utdömas när gärningar som motsvarar brott enligt 3 och 4 §§ PTBL anses ringa. I andra stycket kriminaliseras även penningtvättsgärningar där gärningspersonen endast varit oaktsam i förhållandet till att egendom *härrörde från brott* eller *brottslig verksamhet*.⁶¹

2.6 Näringspenningtvätt

Reglerna om näringspenningtvätt är subsidiär till 3–6 §§ PTBL⁶² men till skillnad från de övriga penningtvättsbrotten krävs det inte ett bevisat förbrott. Lagrummet tar sikte på personer som i näringsverksamhet medverkar till handlingar som skäligen kan antas genomföras med penningtvättssyfte. Bestämmelsen kriminaliserar ett klandervärt risktagande genom att uppsåtligen medverka till transaktioner som objektivt förefaller som misstänkta. Penningtransaktioner är i sig inte ovanliga och därför krävs det någon kvalificerad omständighet för att ändra utgångspunkten och skäligen anta att gärningen skett med ett penningtvättssyfte.⁶³

⁵⁹ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, 5 §, Lexino 2021-02-04; NJA 2018 s. 1010 – ”Penningtvättshjälpen I–III”, del I, p. 24–31.

⁶⁰ 5 § PTBL.

⁶¹ Av NJA 2020 s. 545 framgår att det är tillräckligt med oaktsamhet både i förhållande till den föregående brottsligheten och dessutom till penningtvättssyftet även om det inte framgår av 6 § andra stycket PTBL.

⁶² NJA 2020 545 p. 18–25.

⁶³ 7 § PTBL; Prop. 2013/14:121 s. 58–62, 114 ff.

I tredje stycket kriminaliseras motsvarande medverkan till en åtgärd utan en koppling till en näringsverksamhet. Bedömningen av risktagandet sker på liknande vis som ovan men med den väsentliga skillnaden att åtgärden inte behöver ha skett i en näringsverksamhet. Lagrummet har således ett större tillämpningsområde än övriga paragrafer och kan åberopas som sista yrkande utifall åklagarens tidigare yrkanden inte vinner bifall.⁶⁴

2.7 Sammanfattning

För att dömas till ansvar för penningtvättsbrott, penningtvättsförseelse och grovt penningtvättsbrott krävs att egendomen som är föremål för penningtvättsgärningen *härrör från brott* eller *brottslig verksamhet*. Näringspenningtvätt däremot kräver inte ett förbrott och skiljer sig från resterande brott då kriminaliseringen tar sikte på ett klandervärt risktagande i form av uppsåtlig medverkan till gärningar som skäligen kan antas ske i penningtvättssyfte. Tredje stycket i paragrafen kan åberopas i sista hand när yrkanden av de övriga penningtvättsbrotten inte kan bifallas.

Vad gäller rekvisitet *härrör från brott* kan noteras att åklagaren, i rak motsats till huvudregeln i brottmål, inte behöver precisera vare sig tid, plats eller gärningsperson men däremot ska kunna visa på att en gärning skett med uppsåt. Förarbetsuttalanden möjliggör således situationer där domstolen ska ta ställning till huruvida en okänd person haft uppsåt till en handling. Eftersom inte ens likgiltighetsuppsåt bör kunna fastställas utan en utpekad gärningsperson⁶⁵ verkar uppgiften omöjlig för domstolen.

Vad gäller rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* ger förarbetsuttalandena än mer svängrum av vad som behöver bevisas. Hovrätten över Skåne och Blekinge tog, i RH 2017:29, fasta på uttalandet i

⁶⁴ Hammar, Hurve och Marklund, BRÅ 2019:17 s. 102 f.

⁶⁵ Jfr NJA 2004 s. 176 där HD angående likgiltighetsuppsåt yttrade: ”Vad som förutom insikt i risken är avgörande är således gärningsmannens inställning eller attityd vid gärningstillfället. Endast om det står klart att han haft en positiv eller i vart fall likgiltig inställning till effektens förverkligande eller förekomsten av gärningsomständigheten skall gärningen bedömas som uppsåtlig.” Att fastställa en okänd gärningspersons inställning eller attityd torde vara omöjligt utan att helt åsidosätta oskyldighetspresumtionen.

propositionen angående konkreta omständigheter. Följden blev att hovrätten friade den tilltalade från åtalet gällande grovt penningtvättsbrott eftersom inga konkreta omständigheter pekade på en viss *typ av brottslig verksamhet*.

Att rekvisitet ska kunna tillämpas i fall där pengar blandats samman över tid från olika typer av brottsliga gärningar samtidigt som åklagaren ska visa på konkreta omständigheter på en viss typ av brottslighet verkar svårförenligt.⁶⁶ I lagkommentarer anses det inte krävas ett samband mellan egendom och en viss utpekad gren av verksamheten i de fall flera typer av brottslighet, såsom exempelvis narkotikabrottslighet och ekonomisk brottslighet, förekommer inom en verksamhet. Resonemanget i lagkommentaren bygger dock, enligt min uppfattning, på att domstolen finner det bevisat bortom rimligt tvivel att flera typer av brottsliga verksamheter har förelegat inom en verksamhet.⁶⁷ Först efter ett sådant konstaterande torde man kunna bortse ifrån en koppling mellan aktuell egendom och en av de bevisade typerna av brottslig verksamhet. Man kan ställa sig tveksam till om domstolar i sin praktiska tillämpning prövar om rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* är uppfyllt mer än en gång efter att ha konstaterat att en typ av *brottslig verksamhet* föreligger. Det kan också tänkas att åklagaren enbart åberopar en typ av *brottslig verksamhet* även om åklagaren misstänker att andra typer av brottslighet förekommit som kunnat resultera i aktuell egendom. Om domstolen finner den åberopade typen av brottslig verksamhet bevisad blir frågan vilken koppling som måste finnas mellan egendomen och den bevisade typen av brottslig verksamhet. Om man läser lagkommentaren motsatsvis bör det finnas en direkt koppling mellan aktuell egendom och den åberopade samt bevisade typen av brottslig verksamhet.

⁶⁶ Jfr Hammar, Hurve och Marklund, BRÅ 2019:17 s. 117, 119.

⁶⁷ Oavsett om man väljer att se resonemanget appliceras på båda rekvisiten sedda som ett eller respektive rekvisit, *brott* eller *brottslig verksamhet*, isolerat.

3 Oskyldighetspresumtionen

3.1 Inledning

Oskyldighetspresumtionen⁶⁸ är en grundläggande rättsprincip inom svensk straffrätt, därtill en av de mest välkända.⁶⁹ Den kommer till uttryck i flera internationella instrument⁷⁰ och stadgas som en mänsklig rättighet i art. 11 punkt 1 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och i art. 6.2 EKMR. Sverige har länge tillämpat oskyldighetspresumtionen men först när Sverige anslöt sig till EKMR har oskyldighetspresumtionen blivit upphöjd till svensk lag.⁷¹

I art. 6.2 EKMR förklaras att:

”Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställs”

Syftet med oskyldighetspresumtionen är främst att motverka felaktiga domar och illa underbyggda anklagelser mot den enskilde. Presumtionen börjar gälla när en person är anklagad eller misstänkt för ett brott och fortsätter att gälla under hela det straffrättsliga förfarandet. Först när en dom vinner laga kraft upphör oskyldighetspresumtionen, under förutsättning att skulden blivit lagligen fastställd och att rättegångsförfarandet uppfyllt kraven på en rättvis rättegång i övrigt.⁷² Även om Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (oskuldspresumtionsdirektivet) inte har föranlett mer än en

⁶⁸ Även kallad oskyldighetsprincipen.

⁶⁹ Nowak (2003) s. 19, 35.

⁷⁰ Art. 14.2 FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter; art. 47, 48 EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna; Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden.

⁷¹ 2 kap. 19 § RF; Nowak (2003) s. 19 ff.

⁷² Art. 2 Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden; Nowak (2003) s. 19, 109; Danelius (2015) s. 327.

lagändring⁷³ i svensk rätt har oskyldighetspresumtionens aktualitet och relevans i straffprocessen, genom införandet av direktivet, på nytt poängterats.

3.2 Oskyldighetspresumtionen som rättsprincip

Som tidigare nämnts är oskyldighetspresumtionen en vedertagen rättsprincip vilken även blivit kodifierad i flera internationella instrument. Uppsatsen utgår således ifrån att oskyldighetspresumtionen förstås som en rättsprincip. Det finns därför anledning att säga något om hur rättsprinciper förhåller sig till lagar och andra rättsprinciper och vilken roll de har i rättssystemet.⁷⁴

Vid regelkollisioner mellan lagbestämmelser i olika lagrum finns kollisionsregler som tex. *lex superior*, *lex posterior* och *lex specialis*. På detta sätt avgörs vilken av lagbestämmelserna som ska, respektive inte ska, tillämpas. När det kommer till intressekonflikter som grundar sig i olika rättsprinciper finns det ingen fast hierarki mellan rättsprinciper. Principerna vägs alltid mot varandra och deras respektive vikt och betydelse varierar beroende på sammanhangen. En rättsprincip kan aldrig helt frångås i en avvägning mellan två principer. Efter en avvägning gäller således rättsprinciperna parallellt men i större eller mindre utsträckning.⁷⁵ I praktiken uppstår principkollisioner när praxis och lagreglering saknas gällande en rättsfråga eller när lagreglering förhåller sig tveksam till en juridisk grundprincip. Därför blir det ofta domarens uppgift att göra avvägningen mellan olika rättsprinciper.⁷⁶ Generellt lämnar rättsprinciper ett brett tolkningsutrymme för domstolar, vilket innebär både en risk mot kravet på förutsebarhet⁷⁷ men också flexibilitet vid tillämpningen av lagregler på

⁷³ Prop. 2017/18:58 s. 4, 10 f. angående den tilltalades rätt att närvara vid rättegången.

⁷⁴ Nowak (2003) s. 19, 35.

⁷⁵ Nowak (2003) s. 34–37.

⁷⁶ Nowak (2003) s. 43.

⁷⁷ Legalitetsprincipen ställer krav på lagstiftningen för att medborgare ska kunna förutse när och hur de kan bli föremål för straffrättsliga ingripanden. Principens generella innebörd kan sammanfattas till att straff inte bör ådömas utan direkt stöd i skriven lag, se Asp och Ulväng (2013) s. 45–52.

individuella omständigheter vid rättstillämpningen. Utgångspunkten är dock att domstolar följer lagstiftningen i sin rättstillämpning.⁷⁸

Vidare används rättsprinciper som vägledning när lagbestämmelserna inte besvarar den aktuella rättsfrågan eller resultatet av en bokstavstolkning är uppenbart otillfredsställande. I de fall en rättsprincip har konkretiserats genom lagbestämmelser, vilket är fallet med oskyldighetspresumtionen, har principen bindande verkan för domstolen i sin rättstillämpning.⁷⁹

Enligt Karol Nowak, lektor vid Lunds Universitet, kan rättsprincipernas funktion förstås genom två grupper av normativa lagtolkningsteorier, de statiska och dynamiska teorierna. Den förstnämnda gruppen anser att rättsprincipernas eller normernas innebörd är stabila medan den andra gruppen anser att innehållet i normerna förändras över tid. Nowak anser att tillämpningen av rättsprinciper gör rätten föränderlig och att flexibiliteten är nödvändig för att rätten ska kunna hantera ny och oförutsedd kriminalitet. Det är till stor del rådande moraliska värderingar som föregår förändringar och vägs mot en konservativ och mer förutsebar rättstillämpning.⁸⁰

För uppsatsens vidkommande innebär det ovan beskrivna att oskyldighetspresumtionen alltid ska beaktas av svenska domstolar eftersom rättsprincipen är en mänsklig rättighet konkretiserad i svensk lag. Dock innebär tolkningsutrymmet som rättsprinciper ger domstolen att de kan fästa varierande vikt vid oskyldighetspresumtionen. Detta genom domstolarnas avvägningar mellan presumtionen mot andra rättsprinciper i varje enskilt fall. Slutsatsen att oskyldighetspresumtionen snarare beaktas i olika omfattning än att antingen bli uppfylld eller inte, är av relevans för uppsatsens analys.

⁷⁸ Nowak (2003) s. 36–38, 43.

⁷⁹ Nowak (2003) s. 36, 40.

⁸⁰ Nowak (2003) s. 38 f., 42–45, 53.

3.3 Oskyldighetspresumtionen och rätten till en rättvis rättegång

Oskyldighetspresumtionen har ett nära samband med de övriga bestämmelserna i art. 6 EKMR om rätten till en rättvis rättegång. Det är därför ofta svårt att dra någon definitiv skiljelinje mellan reglernas tillämpningsområden.⁸¹ Oskyldighetspresumtionen utgör en del, och en precisering, av rätten till en rättvis rättegång. Nowak menar att presumtionen tillsammans med andra rättsliga normsatser, som t.ex. lagbestämmelser, ingår och tillsammans bildar en mer fullständig norm.⁸² Nedan ska endast vissa delar av art. 6 EKMR nämnas för att visa på bestämmelsernas nära förhållande till oskyldighetspresumtionen. Detta i ett försök att förtydliga var uppsatsens fokus ligger men också påvisa svårigheterna att klart och tydligt skilja mellan reglerna.

I svensk lagstiftning kommer rätten till rättvis rättegång till uttryck i 1 kap. 9 § RF. Där stadgas att bl.a. domstolar ska beakta allas likhet inför lagen och iakttä saktighet och opartiskhet. Domstolens opartiskhet är, som vi kommer att se, en aspekt direkt sprungen ur oskyldighetspresumtionen som Europadomstolen betonat.⁸³ Vidare har straffprocessens ackusatoriska uppbyggnad resulterat i att utredning och bevisföring lämnats åt åklagaren och försvaret. Eftersom åklagaren i utredningsarbetet har tillgång till polisutredningsresurser, resurser inom den egna myndigheten och vissa straffprocessuella tvångsmedel medan den tilltalade får nöja sig med en försvarare uppstår en obalans mellan parterna.⁸⁴ Detta har i sin tur skapat förutsättningar för användningen av oskyldighetspresumtionen och *in dubio pro reo* tillsammans med principen om equality of arms (eller principen om

⁸¹ Nowak (2003) s. 107 f.; Danelius (2015) s. 327; Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, § 67.

⁸² Nowak (2003) s. 34 f.

⁸³ Se avsnitt 3.7.

⁸⁴ Nowak (2003) s. 60 f.; Ekelöf m.fl. (2016) s. 70–80.

parternas likställdhet)⁸⁵, kontradiktionsprincipen⁸⁶ och objektivitetsprincipen för åklagaren⁸⁷ som alla kan härledas till rätten till rättvis rättegång.⁸⁸ Samtliga dessa principer kan sammanfattas som en övergripande skyddsprincip för den tilltalade.⁸⁹

Förverkligandeprincipen är rättssystemets faktiska möjligheter att gripa, lagföra och straffa brottslingar.⁹⁰ För att motverka brottsliga handlingar kriminaliseras och beläggs dessa med sanktioner. Bestämmelserna blir dock i realiteten verkningslösa om inte straffprocessen är effektiv. Åklagarens uppgift att åtala kriminella utgör en del av rättssystemets, och i förlängning statens, förmåga att bekämpa brottslighet.⁹¹

Inom straffprocessen ställs den åtalades skyddsprincip mot den för rättsstaten viktiga förverkligandeprincipen och en avvägning måste ständigt göras dem emellan.⁹² Resultatet av denna avvägning påminner även om diskussionen rörande beviskravet i brottmålsrättegångar.⁹³ I doktrin har avvägningen mellan åklagarens möjligheter att presentera en fullgod utredning och den tilltalades processuella skydd diskuterats på olika sätt. Beskrivningarna kan sägas utgå från två sidor av samma mynt. Henrik Edelstam, professor i processrätt vid Stockholms Universitet, anser att existensen av skyddsprincipen legitimerar åklagarens övertag, främst under förundersökningsstadiet. Nowak anser tvärtom att åklagarens övertag under utredningen kräver tillämpning av skyddsprincipen. Genom tillämpning av oskyldighetspresumtionen utjämnas obalansen mellan åklagare och den tilltalade, enligt Nowak.⁹⁴ Det differentierade funktionstänkandet nyanserar

⁸⁵ Parter ska vara likställda i rättegången och processregler ska inte gynna den ena parten på den andre partens bekostnad.

⁸⁶ I korthet innebär kontradiktionsprincipen att båda parterna ska få ta del av varandras yrkanden, grunder och bevisning och en chans att bemöta dessa.

⁸⁷ Objektivitetsprincipen innebär att åklagaren ska arbeta objektivt och även lägga fram sådant som talar mot att den tilltalade är skyldig. 23 kap. 4 §, 45 kap. 3 a § RB.

⁸⁸ Art. 6 EKMR; jfr 32 kap. 1 § RB; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 30–33; Nowak (2003) s. 60 f.; Ekelöf m.fl. (2016) s. 77–79.

⁸⁹ Nowak (2003) s. 61.

⁹⁰ Nowak (2003) s. 61 f.

⁹¹ Eklund och Lindell (2005) s. 20; Nowak (2003) s. 61 f.

⁹² Nowak (2003) s. 61 f.; jfr avsnitt 3.2.

⁹³ Se avsnitt 3.5.

⁹⁴ Ekelöf m.fl. (2016) s. 78 f.; Nowak (2003) s. 50, 60 f., 66.

straffprocessens funktioner och den avvägning som sker mellan förverkligandeprincipen och skyddsprincipen. Tankesättet innebär att avvägningen ser olika ut under olika skeenden under straffprocessen. Förundersökningen ses mer som en inkvisitorisk utredning och ger förverkligandeprincipen och tanken om brottsbekämpning mer utrymme. Under huvudförhandlingen beaktas båda principerna men skyddsprincipen får vid överläggningen större utrymme.⁹⁵ Det råder emellertid enighet i att skyddsprincipen motverkar att oskyldiga personer döms för brott.⁹⁶

3.4 Åklagarens bevisbörda

I praktiken har straffprocessens akusatoriska uppbyggnad inneburit att utredningen och bevisföring lämnats åt åklagaren och försvaret. Denna uppdelning anses främja att utredningen blir ordentligt utförd. Detta även om domstolen i brottmål genom officialprincipen får och ska inhämta bevisning självmant för att målet ska bli utrett efter vad dess beskaffenhet kräver.⁹⁷ En gynnsam och god utredning förutsätter dock att båda parterna är aktiva i processen. Att åklagaren är aktiv är naturligt men den tilltalade kan vara nedstämd av åtalet, hotad eller av andra anledningar ha svårt att agera aktivt och bidra till utredningen. Om domstolen förlitar sig på att den tilltalade agerar aktivt, medan det i verkligheten förhåller sig tvärtom, uppstår risken för felaktigt fällande domar.⁹⁸ Bevisbördans placering på åklagaren, som är en direkt följd av oskyldighetspresumtionen, motverkar att risken förverkligas.⁹⁹ Först när åklagaren objektivt sett kan förvänta sig en fällande dom ska åtal väckas. Det innebär att åklagaren ska anse att ett agerande är straffbart och dessutom att bevisningen är tillräcklig för att den tilltalades skuld ska anses vara bortom rimligt tvivel.¹⁰⁰ Bevisbördan omfattar alla

⁹⁵ Ekelöf m.fl. (2016) s. 30 f.; Lindblom (1999) s. 624–634.

⁹⁶ Ekelöf m.fl. (2016) s. 78 f.; Nowak (2003) s. 50, 60 f., 66; Lindblom (1999) s. 624–634; Dahlman (2018) s. 63.

⁹⁷ 35 kap. 6 §, 46 kap. 4 § RB; Ekelöf m.fl. (2016) s. 70–74; Nowak (2003) s. 60; Diesen (2015) s. 122 f.

⁹⁸ Ekelöf m.fl. (2016) s. 77 f.

⁹⁹ Art. 6 oskyldspresumtionsdirektivet; Yearbook of the european convention on Human Rights, 6, s. 782 f.; Träskman (1988) s. 470; Danelius (2015) s. 327 f.; Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, § 77.

¹⁰⁰ 23 kap. 2 § RB; Diesen (2015) s. 124 f.; Dahlman (2018) s. 63; Lindberg, Rättegångsbalk (1942:740) 23 kap. 2 §, Karnov, 2020-12-01, (JUNO).

objektiva moment som utgör rekvisitmotsvarigheter i gärningsbeskrivningen. Således omfattar bevisbördan i penningtvättsbrott att åklagaren visar att rättsfaktumet, att pengar *härrör från brott* eller *brottslig verksamhet*, föreligger.¹⁰¹ Domstolen har uppgiften att samvetsgrant pröva allt som förekommit för att utreda vad som är bevisat.¹⁰²

Nyttjandet av rättsliga eller faktiska presumtioner strider dock inte mot art. 6.2 EKMR. En rättslig presumtion kan vara att en ägare till en bil förutses vara den skyldige till trafikförseelser som begås med bilen eller att den som passerar tullen med olagligt gods presumeras ha haft uppsåt att smuggla. Europadomstolen har påpekat att dessa presumtioner måste hållas inom vissa gränser och att medlemsstater måste beakta betydelsen av vad som står på spel och tillgodose den tilltalades rätt att försvara sig för att använda sig av liknande presumtioner.¹⁰³ Ett belysande exempel är fallet *Telfner v. Austria* där bevisbördan ansågs vara överflyttad till den tilltalade på ett sätt som stred mot art. 6.2 EKMR. Fallet rörde en bilolycka där den ena föraren blev påkörd och skadades. Den skadade föraren antecknade registreringsnumret men kunde inte se eller identifiera föraren i den andra bilen. Under rättegången framgick det att den tilltalade inte varit hemma under kvällen och att han var bilens huvudsaklige användare men att hans syster ibland lånade bilen. De nationella domstolarna krävde därför att den tilltalade skulle yttra sig och förklara vem som hade kört bilen den aktuella kvällen. Europadomstolen ansåg, till skillnad från österrikisk rätt, att befintlig bevisning inte motsvarade ett *prima facie*-mål och att kravet på en förklaring innebar att bevisbördan förflyttats till den tilltalade.¹⁰⁴ I avsnitt 3.6 nedan förklaras innebörden av den tilltalades rätt till tystnad i förhållande till oskyldighetspresumtionen.

¹⁰¹ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 158 f.

¹⁰² 35 kap. 1 §, 30 kap. 2 § RB.

¹⁰³ Danelius (2015) s. 337; *Salabiaku v. France*, § 26–31; *Falk v. the Netherlands*.

¹⁰⁴ *Telfner v. Austria*, § 18–20.

3.5 Beviskravet

Ett ytterligare skydd för den tilltalade är principen *in dubio pro reo*. Principen kan härledas direkt ur oskyldighetspresumtionen och innebär att alla tvivel i åklagarens bevisning gällande den tilltalades skuld ska vara till den tilltalades fördel. Detta extra skydd för den tilltalade motiveras av de båda principernas gemensamma intresse att undvika att döma en oskyldig person. För att skyddet som principen ger den tilltalade ska få en verklig innebörd bör det ställas höga krav på åklagarens bevisning. När låga krav ställs på åklagarens bevisning för att uppnå beviskravet kommer fler fällande domar meddelas och principen *in dubio pro reo* och oskyldighetspresumtionens uttalade skydd för den tilltalade minskar, vilket Europadomstolen konstaterat inte är förenligt med art. 6 EKMR.¹⁰⁵

I NJA 2015 s. 702 presenterade HD en prövningsordning med innebörden att rätten först identifierar de faktiska förhållanden som har betydelse för gärningsbeskrivningens rättsfakta. Om åklagarens bevisning inte är tillräckligt stark för att styrka gärningsbeskrivningen ska den tilltalade frias. Först när åklagarens bevisning motsvarar beviskravet behöver den tilltalades motbevisning beaktas för att se om den förringar åklagarens bevisning i sådan utsträckning att beviskravet inte längre är uppfyllt.

En pågående debatt rör huruvida beviskravet är differentierat mellan olika brottstyper. Diskussionen kan delas upp i två delar, dels om beviskravet faktiskt är differentierat eller inte, dels om beviskravet bör vara differentierat.¹⁰⁶ Den senare frågan kommer inte diskuteras i uppsatsen eftersom den är rättspolitisk och svaret på frågan varierar från person till person.¹⁰⁷ Angående den första frågan har HD i NJA 2009 s. 447 intagit en tydlig ståndpunkt gällande beviskravet. HD förklarade att det ska vara ”ställt

¹⁰⁵ Art. 6.2 oskyldighetspresumtionsdirektivet; Nowak (2003) s. 32–34; Dahlman (2018) s. 168 f.; Danelius (2015) s. 328; Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, § 77; Ajdarić v. Croatia, § 51.

¹⁰⁶ Dahlman (2018) s. 164.

¹⁰⁷ För vidare läsning Nowak s. 50, Dahlman (2018) s. 167–169.

utom rimligt tvivel” att den tilltalade har begått gärningen och att alla brottmålsrättegångar har samma beviskrav.¹⁰⁸ Dessutom finns en diskussion om beviskravet gäller för både subjektiva och objektiva rekvisit i en brottsbestämmelse. Christian Diesen, professor emeritus i processrätt vid Stockholms universitet, anser att beviskravet gäller för, åtminstone, objektiva rekvisit i en brottsbestämmelse – vilket *härrör från brottslig verksamhet* är. Således torde åklagaren teoretiskt ha att bevisa att rättsfaktumet, att pengar *härrör från brott* eller *brottslig verksamhet*, föreligger bortom rimligt tvivel.¹⁰⁹

Även om HD har klargjort sin ståndpunkt finns det i doktrin flera författare som anser att beviskravet varierar beroende på brottstyp.¹¹⁰ Frågan är vad beviskravet anses vara i penningtvättsbrottmål. Advokatsamfundet har uttalat att beviskravet gällande penningtvättsbrott blir lägre vid en tillämpning av rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* än när ett specifikt brott ska anges. Även BRÅ har yttrat att rekvisitet *brottslig verksamhet* infördes för att “*underlätta beviskravet*” men samtidigt förklarat att det inte finns ett sänkt beviskrav.¹¹¹ BRÅ förtydligar dessvärre inte hur dessa två, närmast motsatta, yttranden är förenliga.

Förarbetsuttalandena angående kopplingen mellan förbrottet och penningtvättsgärningen¹¹² kan anses ge uttryck för ett större risktagande i förhoppning om fler fällande domar. Även advokatsamfundets uttalande talar för att denna uppfattning stämmer. Om mindre, både kvalitativ och kvantitativ, bevisning krävs för att uppnå beviskravet får det till följd att inte bara fler skyldiga fälls utan även att fler oskyldiga fälls.¹¹³ Denna aspekt har inte beaktats av vare sig Advokatsamfundet eller i förarbeten till PTBL.

¹⁰⁸ Se även NJA 2015 s. 702, NJA 1980 s. 725, NJA 1996 s. 176, NJA 2010 s. 671.

¹⁰⁹ Diesen (2015) s. 154–158; Jfr med avsnitt 2.3.1 angående beviskravet.

¹¹⁰ Dahlman (2018) s. 164–169; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 154 ff.

¹¹¹ Advokatsamfundet, Vägledning för advokater och advokatbyråer beträffande lagstiftningen om bekämpning av penningtvätt och terroristfinansiering—den svenska penningtvättslagstiftningen i ett advokatperspektiv s. 70; Hammar, Hurve och Marklund, BRÅ rapport 2019:17 s. 29.

¹¹² Se avsnitt 2.3.1.

¹¹³ Dahlman (2018) s. 168 f.

3.6 Rätten till tystnad

En viktig aspekt av oskyldighetspresumtionen är rätten för den tilltalade att inte behöva yttra sig eller belasta sig själv, vilket framgår av bl.a. art. 7 oskuldspresumtionsdirektivet. Rätten utgör ett skydd för den tilltalade mot självangivelse. Om den tilltalade utnyttjar sin rätt att förbli tyst får inte tystnaden användas emot eller betraktas som bevis för att den tilltalade har begått brottet. Tanken är att den tilltalade ska skyddas mot otillbörliga påtryckningar från myndigheter.¹¹⁴ I preambeln till oskuldspresumtionsdirektivet anges att myndigheterna inte bör tvinga tilltalade att lämna information.¹¹⁵ Att den tilltalade har en rättighet att förbli tyst men att myndigheterna endast bör undvika att tvinga den tilltalade att yttra sig får anses oförenligt och antyder att en avvägning mellan olika intressen kan ske. Som vi kommer se nedan är rätten till tystnad inte absolut och oskuldspresumtionsdirektivet hänvisar direkt till Europadomstolens praxis för vägledning i vilka fall rätten till tystnad har blivit kränkt.¹¹⁶

Varken art. 6.2 specifikt eller art. 6 EKMR ger uttryckligen den tilltalade rätt till tystnad men Europadomstolen har genom sin rättspraxis bekräftat denna rättighet i förhållande till alla brottstyper oavsett brottets utredningssvårigheter.¹¹⁷ Vissa inskränkningar har dock gjorts och dessa avgöranden blir således vägledande även för oskuldspresumtionsdirektivets tolkning av rätten till tystnad. För att undvika att kränka rätten till tystnad får domstolar aldrig grunda en fällande dom huvudsakligen eller enbart på den tilltalades tystnad eller ovilja att svara på frågor.¹¹⁸ Den tilltalades tystnad ska dock vara möjlig att beakta i situationer som uppenbarligen kräver en förklaring från den tilltalade.

¹¹⁴ NJA 2018 s. 394 p. 9.

¹¹⁵ NJA 2018 s. 394 p. 9; oskuldspresumtionsdirektivet, preambeln, p. 27.

¹¹⁶ Oskuldspresumtionsdirektivet, preambeln, p. 27.

¹¹⁷ *Allen v. the United Kingdom*, § 93; *Saunders v. the United Kingdom*, § 68, 74; *Heaney and McGuinness v. Ireland*, § 40.

¹¹⁸ *John Murray v. the United Kingdom*, § 47; *Averill v. the United Kingdom*, § 45.

Europadomstolen uttryckte i fallet John Murray v. the United Kingdom:

*“It is only if the evidence against the accused ‘calls’ for an explanation which the accused ought to be in a position to give that a failure to give any explanation ‘may as a matter of common sense allow the drawing of an inference that there is no explanation and that the accused is guilty’”.*¹¹⁹

Innan den tilltalades tystnad får användas som bevisning mot denne krävs dels att åklagaren måste ha etablerat ett *prima facie*-fall mot den tilltalade. Dels måste varningar givits den tilltalade om vilka lagliga effekter den tilltalades fortsatta tystnad kan få. I domen ansågs ett *prima facie*-fall föreligga när åklagare åberopar bevisning, som vid beaktande leder till legitima slutsatser och som kan övertyga en jury bortom rimligt tvivel att de grundläggande beståndsdelarna av ett brott är bevisade.¹²⁰ Med utgångspunkt i att de enskilda omständigheterna i varje enskilt fall ska beaktas har denna praxis senare bekräftats.¹²¹

I fallet Zschüschen v. Belgium hade den åtalade personen mottagit betydande inbetalningar till hans konto. Den tilltalade var tidigare dömd för narkotikabrott i Nederländerna. Enligt belgisk praxis uppställs inget krav på att förbrottet måste definieras utan ansvar för penningtvättsbrott kan utdömas när det går att utesluta att de aktuella pengarna har ett lagligt ursprung. Därmed behöver inte ett specifikt förbrott som genererat pengarna bevisas. Till följd av att den tilltalade inte kunnat ge en övertygande förklaring till varifrån pengarna kommit ifrån blev han dömd för penningtvättsbrott.

Av art. 9.6 Europarådets konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott och om finansiering av terrorism, Warszawa den 16 maj 2005 (Europarådets förverkandekonvention) framgår det att det ska bevisas att egendom härrör från ett förbrott men att den exakta beskaffenheten av förbrottet inte behöver fastställas. Europadomstolen ansåg

¹¹⁹ John Murray v. the United Kingdom, § 51.

¹²⁰ John Murray v. the United Kingdom, § 41–58.

¹²¹ Jfr Averill v. the United Kingdom, § 38–54; Krumpholz v. Austria, § 30–43.

att belgisk rätt verkade gå i linje med Europarådets förverkandekonventionen och att det aktuella förfarandet inte varit i strid med oskyldighetspresumtionen eller inneburit att bevisbördan förflyttades till den tilltalade.

I bedömningen av huruvida art. 6 EKMR hade kränkts i *Zschüsch* v. *Belgium* gjorde Europadomstolen en bedömning i två steg. Dels i vilken grad den tilltalade utsatts för tvång för att yttra sig och dels vilken betydelse slutsatserna av tystnaden hade för den fällande domen.¹²² Den tilltalade hade vägrat att förtydliga sina inledningsvis vaga förklaringar om pengarnas ursprung men hade inte utsatts för något direkt tvång. De nationella domstolarna använde tystnaden tillsammans med flera andra bevis för att konkludera att pengarnas ursprung inte var legala. Sammanfattningsvis ansåg Europadomstolen att bevisvärdet som tillskrivits tystnaden inte bröt mot rätten till tystnad. Europadomstolen menade att den tilltalade, om denne inledningsvis talat sanning, inte skulle ha några svårigheter att bevisa pengarnas lagliga ursprung.¹²³ Därmed beaktade Europadomstolen svårighetsgraden för den tilltalade att bevisa sin oskuld eller motbevisa sin skuld. På detta sätt förflyttas fokus från vad åklagaren faktiskt har bevisat till vad den tilltalade inte har bevisat. Europadomstolens dom förflyttar gränsen för vad som faktiskt måste bevisas angående förbrottet till penningtvättsbrott. Istället för ett bevisat förbrott, förvisso utan vetskap om brottets exakta beskaffenhet, tillåts numera att åklagaren utesluter ett legalt ursprung.

Även i svensk rätt har förklaringsbörda för den tilltalade gjorts gällande och HD har bekräftat förklaringsbördans existens i den svenska brottmålsprocessen.¹²⁴ Åklagarmyndigheten har, i sammanhang om penningtvättsbrott, yttrat att beviskravet ska vara uppfyllt innan en förklaringsbörda görs gällande.¹²⁵ Det har vidare diskuterats i vilken mån förklaringsbördan kräver

¹²² Jfr NJA 2018 s. 394 p. 9–17; *Ibrahim and Others v. the United Kingdom*, § 266–269; *O’Halloran and Francis v. the United Kingdom*, § 53–63.

¹²³ *Zschüsch v. Belgium*, legal summary, 02/05/2017.

¹²⁴ NJA 2013 s. 931 p. 34; NJA 2015 s. 702 p. 24; Nordlander (2017) s. 657–665. Jfr även 35 kap. 1, 4 §§ tillsammans med SOU 1938:43 s. 381 f., där det framgår att rätten ska ”endast med stor varsamhet tolka den tilltalades tredska som bevis mot honom”.

¹²⁵ RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag* s. 17, 38.

att förklaringar som ges även ska vara trovärdiga.¹²⁶ Genom *Zschüschen v. Belgium* förtydligas att först när en förklaring är övertygande frigörs den tilltalade från förklaringsbördan. Vad som utgör en övertygande förklaring förtydligas inte och konsekvenserna av ett misslyckande placeras på den tilltalade. Detta i kontrast till huvudregeln att åklagarens bristande bevisning angående ett brottsrekvisit leder till en friande dom.

3.7 Domstolens objektivitet

Att domstolen ska vara objektiv och opartisk framgår av art. 6.1 EKMR men är även en naturlig del av oskyldighetspresumtionen. Presumtionen förutsätter att domstolen förhåller sig objektiv till utredningen och den tilltalade, vilket fordrar att domstolsledamöter inte får ha en förutfattad mening om att den tilltalade är skyldig och efter bästa förmåga fattar materiellt riktiga beslut. Domstolen får endast beakta eller påverkas av yttre omständigheter som tillåts enligt lag för att avgöra sakfrågan. Omständigheter eller andra påtryckningar som är okända för parterna i målet ska domstolen lämna utan avseende.¹²⁷ Europadomstolen har t.ex. ansett att rasistiska fördomar, om den tilltalade, bland rättens ledamöter har kränkt den tilltalades rätt till en opartisk domstol.¹²⁸ Även nationella domstolars spekulationer i ogrundade påståenden om den tilltalade, som inte har direkt betydelse för skuldfrågan, har Europadomstolen ansett givit uttryck för en förutfattad mening om den tilltalades skuld.¹²⁹

I fallet *Lavents v. Latvia* ansågs domstolen inte ha varit opartisk eftersom en ledamot av rätten, genom uttalande till pressen, bl.a. hade uppmanat den tilltalade att bevisa sin oskyldighet.¹³⁰ Vidare får varken domar eller domstolsledamöter hänvisa till den misstänkte eller tilltalade som skyldig så

¹²⁶ NJA 2013 s. 931 p. 34; Nordlander (2017) s. 657–665.

¹²⁷ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 150 f.; Danelius (2015) s. 327 f.; Nowak (2003) s. 145; Träskman (1988) s. 470; 30 kap. 2 § RB; NJA 2015 s. 702 p. 20; Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, § 77; jfr 1 kap. 9 § RF; Yearbook of the european convention on Human Rights, 6, s. 782 f.

¹²⁸ *Sander v. The United Kingdom*.

¹²⁹ *Telfner v. Austria*, § 19.

¹³⁰ *Lavents v. Latvia*; Nowak (2003) s. 165; Danelius (2015) s. 330.

länge det inte har bevisats att personen var skyldig enligt lag.¹³¹ Sammanfattningsvis innebär kravet på opartiskhet att domstolen ska vara fri från fördomar och inte heller i förväg ha intagit ställning om den tilltalades skuld.¹³²

I *Piersack v. Belgien* presenterade Europadomstolen en modell för att pröva huruvida domstolen brutit mot kravet på objektivitet och opartiskhet. Prövningen sker i två steg, en subjektiv och en objektiv bedömning. I det första steget prövas om det finns bevis som visar på att domaren är partisk och därmed bryter, den av Europadomstolen fastställda, presumptionen för att domare är opartiska. I det andra steget prövas ifall de processuella garantierna är tillräckliga för att objektivt sett undanröja tvivel kring domstolens opartiskhet. Utan det objektiva testet riskeras allmänhetens förtroende för rättsväsendet i ett demokratiskt samhälle. Fallet rörde en domare som tidigare varit chef för den åklagarkammare som drivit åtalet mot *Piersack*. Europadomstolen fann att domaren klarade den subjektiva men inte den objektiva bedömningen och att rätten till opartisk domstol enligt art. 6.1 EKMR blivit kränkt.¹³³

3.8 Sammanfattning

Genom Sveriges anslutning till EKMR är svenska domstolar skyldiga att beakta oskyldighetspresumtionen. Presumtionen gäller under hela rättegången beträffande penningtvåtsbrott till det att den tilltalades skuld lagligen fastställs. Åklagaren har således att bevisa att rättsfaktumet, att egendom *härör från brott* eller *brottlig verksamhet*, föreligger.

Både svensk rätt och Europadomstolen tillåter, under vissa förhållanden, en förklaringsbörd för den tilltalade, vilket hade betydelse för den fällande domen i *Zschüschen v. Belgium*. Europadomstolen kan genom domen ha tagit

¹³¹ Art. 4 oskuldspresumtionsdirektivet; Nowak (2003) s. 164–166; Danelius (2015) s. 330 ff.; *Cleve v. Germany*, § 41.

¹³² *Piersack v. Belgien*, § 30.

¹³³ *Piersack v. Belgien*, § 28–32; Nowak (2003) s. 145–149, 164–166; Angående prövningsmodellen se även *Hauschildt v. Denmark* § 46.

ytterligare ett steg mot att tolka oskyldighetspresumtionen i samklang med de dynamiska normativa teorierna. Detta i sin tur för att rätten, som Nowak uttrycker det,¹³⁴ ska kunna hantera ny och oförutsedd kriminalitet. Domen kan ses som ett tecken på att de rådande moraliska värderingarna har skiftat och att oskyldighetspresumtionen som rättsprincip och dess innehåll håller på att förändras från hur den tidigare har tillämpats.

Det definitiva innehållet i oskyldighetspresumtionen är svårt att fastställa och särskilja från rättigheterna i övrigt i art. 6 EKMR men vissa aspekter har identifierats. Bevisbördans placering, anspråket på ett strängt beviskrav, domstolens objektivitet, rätten till tystnad och principen *in dubio pro reo* är direkt sprungna ur oskyldighetspresumtionen.¹³⁵ I rättsfallsgranskningen i nästa kapitel kommer dessa aspekter ligga till grund för att se hur underrätterna har gjort sin avvägning mellan förverkligandepincipen och oskyldighetspresumtionen som rättsprincip och del av skyddsprincipen.

¹³⁴ Avsnitt 3.2.

¹³⁵ Se utöver detta kapitel även Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, § 77; Allen v. the United Kingdom, § 93; Telfner v. Austria, § 15.

4 Rättsfallsgranskning

4.1 Inledning

Uppsatsen granskar och analyserar 20 domar där underrätterna tagit ställning till hur rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* ska tillämpas. Tillvägagångssättet för urvalet av domar redovisas utförligt i metodavsnittet¹³⁶ men de viktigaste utgångspunkterna beskrivs i korthet även här. Enligt förarbetsuttalanden och RH 2017:29 ska åklagaren visa på konkreta omständigheter på en viss typ av *brottslig verksamhet* för att rekvisitet ska vara uppfyllt. Av 282 avgöranden från landets tingsrätter och hovrätter, som meddelades under en tremånadersperiod, valdes de rättsfall ut som diskuterade konkreta omständigheter för att undersöka hur underrätterna har tillämpat rekvisitet. I föregående kapitel identifierades ett antal olika principer och aspekter av oskyldighetspresumtionen. Dessa aspekter kommer utgöra analysverktyg för den följande rättsfallstudien.

Det kan inledningsvis konstateras att rekvisitet aktualiseras i endast 20 av 282 domar. En del av förklaringen skulle kunna vara att remissinstansernas farhågor om att rekvisitet skulle bli svårtillämpat har besannats. Åklagarmyndigheten och åklagare anser själva att beviskravet för rekvisitet *brott* eller *brottslig verksamhet* sannolikt har orsakat störst problem och även oförutsägbarhet i penningtvättsbrottmål.¹³⁷

De granskade rättsfallen har sorterats in efter den typ av brottslig verksamhet som åklagaren har gjort gällande i respektive åtal. På detta sätt blir framställningen mer överskådlig och jämförelser är lättare att göra både inom samma typ av brottslig verksamhet som mellan olika typer av brottslig verksamhet.

¹³⁶ Avsnitt 1.4.

¹³⁷ RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag* s. 19; Hammar, Hurve, och Marklund, BRÅ 2019:17 s. 117, jfr not 77 angående förutsebarhet.

4.2 Bedrägeribrottslig verksamhet

4.2.1 Indonesien-bedrägerierna¹³⁸

Enligt åtalet hade en okänd person på ett okänt sätt förmått två indonesiska företag att föra över 308 000 kr, 1 036 000 kr och 654 000 kr till T&D Plattsättning AB.¹³⁹ P.L, A.B, J.R och F.K var åtalade för grovt penningtvättsbrott respektive penningtvättsbrott för att ha vidtagit olika penningtvättsgärningar med de överförda pengarna.

Åklagaren gjorde gällande att de två indonesiska företagen blivit utsatta för bedrägerier. Utredningen visade att originalmottagarna av pengarna varit ett annat företag utomlands, vilket fick betalningarna på nästan två miljoner kr till T&D Plattsättning AB att framstå som märkliga. Tingsrätten ifrågasatte däremot om de fakturor som T&D Plattsättning AB skickat, som bara angav ett av de indonesiska företagen som fakturamottagare, kunnat utgöra underlag för ett vilseledande. Vidare var det inte klarlagt om de indonesiska företagen anmält att de utsatts för brott. Sammantaget ansåg tingsrätten att det inte var bevisat att pengarna härrörde från bedrägeribrott och ogillade därför åtalet. De kan tilläggas att domstolen vid samma tillfälle dömde A.B för näringspenningtvätt enligt 7 § andra stycket PTBL vid 159 andra tillfällen.

Kommentar: Omständigheten att A.B i samma dom blev dömd för näringspenningtvätt visar på att A.B är kriminell men detta hade ingen inverkan på domstolen vid prövningen av de åtalade penningtvättsbrotten. Domstolen förhöll sig objektiv och prövade enbart den befintliga bevisningen som hörde till åtalspunkten. Åklagarens formulering ”*okänd person på okänt sätt förmått*” bjuder in till vaga domskäl om *brottslig verksamhet* eftersom inga specifika bedrägeribrott preciseras. Det kan dock konstateras att åklagaren gjorde gällande att pengarna härrör från tre specifika brott och inte *brottslig verksamhet* i sig. Tingsrätten prövade således om bedrägeribrott hade skett vid dessa tre tillfällen istället för att diskutera och tillämpa

¹³⁸ Norrköping tingsrätt, 7 januari 2021, B 3082-20, B 3155-19.

¹³⁹ Bilaga 2 i domen.

rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*. I den aktuella domen ersatte inte tingsrätten de krav på övertygande bevisning som krävs för bedrägeribrott med vaga argument om *brottslig verksamhet*. Det kan, till följd av ovan nämnda omständigheter, konstateras att bevisbördan i fallet var långtgående för åklagaren och att domstolen varit objektiv i sin prövning.

4.2.2 Lönegaranti-bedrägeriet¹⁴⁰

Målet gällde omfattande bedrägeribrottslighet och missbruk av den statliga lönegarantin och omfattade åtal mot 47 personer.¹⁴¹ För uppsatsen är åtalet mot två personer av intresse.

O.M var åtalad och fälldes för grovt bokföringsbrott i tre fall och grovt bedrägeri i tre fall. Åtalet gällande penningtvättsbrott avsåg totalt 10 700 000 kr. Eftersom O.M dömdes för bedrägeribrott avseende 3 389 350 kr ansåg tingsrätten att bedrägeribrottet konsumerade de efterföljande penningtvättsgärningarna med nämnda belopp. Gällande den resterande summan konstaterade tingsrätten att de två bankkonton som O.M disponerat visade transaktioner som motsvarande det åtalade värdet och att det saknades logiska förklaringar till att transaktionerna hade genomförts. Tingsrätten menade att det fanns skäl att misstänka att medlen på kontona härrörde från liknande bedrägerier som O.M fälldes för. Åklagaren hade dock, enligt tingsrätten, inte pekat på konkreta omständigheter som visade att resterande summa härrörde från några sådana bedrägerier eller annan brottslighet och friade O.M från penningtvättsbrott.¹⁴²

E.S dömdes för grovt bedrägeri vid fyra tillfällen och till försök till grovt bedrägeri men friades från åtalet gällande grovt bokföringsbrott. Åklagaren gjorde gällande att E.S mottagit och därefter förflyttat, omsatt eller tillgodoräknat sig över 11 000 000 kr som härrörde från bedrägeribrottslighet eller annan *brottslig verksamhet*. Tingsrätten gjorde motsvarande bedömning

¹⁴⁰ Stockholm tingsrätt, 27 januari 2021, B 16421-19.

¹⁴¹ Domen s. 58.

¹⁴² Domen s. 1 f., 313–322.

om de bedrägeribrott E.S fälldes för som domstolen gjorde angående O.M:s bedrägeribrott. Således räknade tingsrätten av de fem miljonerna som E.S:s bedrägeribrott gällde. Likt bedömningen för O.M fann tingsrätten ingen logisk förklaring till transaktionerna för de resterande summorna på E.S bankkonto, vilket var skäl för misstanke om pengarnas ursprung. E.S anförde att transaktionerna var lån och även om tingsrätten inte fann förklaringen övertygande kunde den inte lämnas helt utan avseende. I avsaknad av konkreta omständigheter som pekade på *brottslig verksamhet*, bortsett från bedrägeribrottsligheten, friades även E.S för penningtvättsbrott.¹⁴³

Kommentar: Omständigheten att de tilltalade i närtid hade begått och fällts för bedrägeribrott var inte skäl nog för att tingsrätten “automatiskt” skulle inkludera hela de belopp som åtalen gällde. Domstolen förhöll sig opartisk och hade till synes ingen förutfattad mening om de tilltalades skuld. Tingsrätten separerade noggrant vilka pengar som härrörde från vilka brott/vilken brottslig verksamhet. På detta sätt tydliggjordes vilken bevisning som visade vilka pengar som hade koppling till vilken brottslig verksamhet. Genom att kräva bevisning som visar på konkreta omständigheter för alla pengar som åklagaren menade kunde kopplas till brottslig verksamhet upprätthölls ett högt krav på bevisningen för att uppnå beviskravet. På detta sätt värnade tingsrätten om oskyldighetspresumtionen.

4.2.3 Målvakts-fallet¹⁴⁴

D.R var åtalad och blev fälld för penningtvättsbrott vid två tillfällen. Tingsrätten ansåg att åklagarens skriftliga bevisning visade att S.E.L och M.B.H blivit vilseledda och att någon genom detta fått tillgång till deras bankkonton. Därefter hade pengar överförts via ett annat konto eller direkt till D.R:s bankkonto. Tingsrätten menade att detta var konkreta omständigheter som tydde på att pengarna som satts in på D.R:s konto kommit från *brott* eller *brottslig verksamhet*.

¹⁴³ Domen s. 7 f., 322–330.

¹⁴⁴ Norrköping tingsrätt, 25 februari 2021, B 3066-20.

Kommentar: Åklagaren gjorde gällande att båda målsägandena blivit utsatta för bedrägeri och varsin överföring från respektive målsägandens konton kunde utpekas. Domstolen borde därför pröva om rekvisiten i 9 kap. 1 § BrB (bedrägeri) är uppfyllda. Det krävs inte att en gärningsperson pekas ut men det krävs att åklagaren kan visa på uppsåt hos den okände bedragaren. Detta är som tidigare nämnts en svår uppgift.¹⁴⁵ Tingsrätten gör ingen uppsåtsprövning utan tillämpade istället förarbetsuttalanden angående rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* på ett tveksamt sätt. “Konkreta omständigheter” ska visa vilken typ av brottslighet som förelegat för att rekvisitet *brottslig verksamhet*, och inte rekvisitet *brott*, ska vara uppfyllt. Domstolens tillämpning i målet gör det dock betydligt enklare att konstatera att åklagarens bevisning motsvarar konkreta omständigheter på en viss typ av brottslighet (bedrägeribrottslighet) än att *ett* brott skett, vilket egentligen är frågan i målet.

Fallet exemplifierar hur rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* kan tillämpas, inte bara då det är oklart vilka brott som föregått penningtvättsgärningen utan också i de fall där ett specifikt förbrott är identifierat men tillräcklig bevisning saknas för att bevisa uppsåt för det specifika förbrottet. Det framgår inte om tingsrätten medvetet undvek problematiken med prövningen av uppsåt vid bedrägeribrotten eller om de endast fann det s.a.s. smidigare att tillämpa rekvisitet *brottslig verksamhet*. Fallet indikerar att Advokatsamfundets påstående om att beviskravet blir lägre vid en tillämpning av rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* än rekvisitet *brott*¹⁴⁶ stämmer.

4.2.4 Universitetsfest-fallet¹⁴⁷

Åklagaren hade åtalat I.M.I för penningtvättsbrott och gjort gällande att de 29 020 kr som satts in på I.M.I:s konto härrörde från bedrägeri eller annan *brottslig verksamhet*. Hovrätten, exklusive skiljaktiga, anslöt sig till

¹⁴⁵ Se avsnitt 2.7.

¹⁴⁶ Avsnitt 3.5.

¹⁴⁷ Göta Hovrätt, 5 mars 2021, B 4193-20.

tingsrättens bedömning. T.H berättade själv att han druckit en hel del alkohol på en universitetsfest och att han tappat minnet när han skulle lämna festen. Nästa minnesbild var att han var hemma i sin lägenhet tillsammans med ett tiotal okända personer. Morgonen därpå upptäckte han att han swishat nämnda belopp till I.M.I. Vidare berättade T.H att han inte mindes alls hur överföringen gått till och att det var fullt möjligt att han själv gjorde den efter att ha blivit ombedd att göra överföringen. Tingsrätten hänvisade till propositionen och lyfte fram att ett konkret förbrott måste uppfylla rekvisiten i en brottsbeskrivning och kravet på uppsåt men att tid, plats eller förövare inte behövdes visas. Tingsrätten ansåg att det var uteslutet att T.B skulle ha överfört 29 020 kr utan att någon vilselett honom. Därmed ansåg tingsrätten att beviskravet för förbrottet i form av bedrägeri var uppfyllt.

I hovrätten var dock hovrättsaccessorn och en nämndeman skiljaktiga. De beaktade det T.B själv berättat och menade att det inte gick att utreda med vilken vilja T.B hade genomfört transaktionen. Utredningen gav inte tillräckligt stöd för att kunna dra några slutsatser kring omständigheterna vid transaktionerna. Mot denna bakgrund ansåg de skiljaktiga att det kunde finnas andra rimliga förklaringar till varför överföringen skett än att T.B var bedragen. Således menade de att det inte var bevisat att pengarna härrört från brott och att I.M.I skulle frias.

Kommentar: Utredningen pekade inte ut någon gärningsperson för det påstådda bedrägeriet och att visa att det allmänna kravet på uppsåt är uppfyllt hos en okänd förövare är svårt.¹⁴⁸ Tingsrätten genomförde ingen uppsåtsprövning men gjorde ändå bedömningen att det förelåg ett bedrägeribrott. Med tanke på vad de skiljaktiga diskuterade verkade inte heller åklagaren ha pekat på några konkreta omständigheter vid transaktionen som tydde på att bedrägeribrottslighet hade skett. Det går att ifrågasätta varför T.B skulle skicka över summan överhuvudtaget. Däremot var det, mot bakgrunden av att han själv sagt att han kunde ha gjort överföringen om någon

¹⁴⁸ Se avsnitt 2.7.

bad honom om detta, ett lågt beviskrav som användes för att komma till slutsatsen att bedrägeribrottet ändå ansågs fullbordat.

4.2.5 Nigeria-bedrägeriet¹⁴⁹

C.A och S.I stod åtalade för penningtvättsbrott genom att ha förvärvat, innehaft och fört över pengar till Nigeria. De 70 700 kr som överfördes till Nigeria menade åklagaren härrörde från bedrägeribrott. Målsägande, T.D, blev utsatt för s.k. 'cat-fishing'. Hon lärde känna en person via internet och mottog kärleksförklaringar. Med löften om olika varuleveranser av bl.a. guld och andra värdefulla saker samt om återbetalning när personen kom tillbaka till USA skickade T.D över pengar till fyra–fem konton. Detta i tron om en gemensam framtid. Totalt överförde T.D ca 660 000 kr men det aktuella åtalet rörde endast 70 700 kr, vilket var det belopp som överfördes till S.I:s bankkonto och därefter vidare till ett konto i Nigeria. T.D hade frågat den okände mannen efter ett svenskt konto att skicka pengarna till och fick då kontonumret till S.I. Mot bakgrund av T.D:s polisanmälan, tydliga redogörelse av överföringen av 70 700 kr och den övriga utredningen i målet ansåg tingsrätten att åklagaren hade pekat på konkreta omständigheter som tydde på att en viss typ av brottslighet ägt rum. Åklagaren hade därför visat på ett fullbordat förbrott.

Kommentar: Utredningen i målet ger stöd för att T.D var utsatt för ett romansbedrägeri och att T.D av den anledningen förde över pengar. Tingsrättens domskäl blandar dock rekvisiten *härrör från brott* och *härrör från brottslig verksamhet* för att nå sin slutsats. I målet härrörde de aktuella pengarna från en ensam överföring och tingsrätten bör därför pröva om just den specifika överföringen föranletts av *ett* bedrägeri. I likhet med ”Universitetsfest-fallet” ska tingsrätten således pröva om den okände personen hade uppsåt, vilket är svårt att utreda. Tingsrätten prövade dock inte uppsåtsfrågan alls, troligtvis eftersom de ansåg att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* var tillämpligt. Åklagarens bevisbörda lättas när denne

¹⁴⁹ Luleå tingsrätt, 26 februari 2021, B 1989-20.

inte behöver bevisa uppsåt vid det specifika bedrägeritillfället. Det är dock ett krav att åklagaren ska bevisa uppsåt angående rekvisitet *härrör från brott* enligt förarbetsuttalanden. Mot denna bakgrund är tingsrättens konstaterande att det förekommit *ett* fullbordat förbrott enligt mig märkligt.

4.3 Narkotikabrottslig verksamhet

4.3.1 Studentmössan-fallet¹⁵⁰

A.B friades i tingsrätten för ringa narkotikabrott, grovt narkotikabrott och grovt vapenbrott men fälldes för penningtvättsbrott. I hovrätten prövades enbart frågan om ansvar för penningtvättsbrott. Åtalet grundade sig på att 205 700 kr påträffats i en studentmössa i A.B:s bostad den 24 februari 2020. Åklagaren menade att dessa härrörde från den misstänkta narkotikabrottsligheten alternativt annan brottslighet. A.B menade däremot att pengarna var spelvinster och besparingar från ströjobb utomlands. Tillgångsutredningen visade att A.B inte haft några nämnvärda deklarerade inkomster sedan 2015.

Göta Hovrätt konstaterade att A.B friats från narkotika- och vapenåtal i tingsrätten. Förutom i två avsnitt rörande kontaktförbud var A.B således ostraffad. Hovrätten ansåg att åklagaren inte åberopat någon bevisning för att visa att pengarna härrörde från narkotikabrottslighet. Inte heller hade åklagaren preciserat vilken "annan brottslighet" det i andra hand rörde sig om och än mindre pekat på konkreta omständigheter av en viss typ av brottslighet. Mot denna bakgrund fann hovrätten att åtalet inte kunde bifallas och prövade inte huruvida A.B:s förklaringar förringade åklagarens åtal.

Kommentar: Hovrättens motivering angående A.B:s tidigare brottslighet är intressant eftersom det tidigare åtalet i tingsrätten innehöll flera omständigheter¹⁵¹ som visade på narkotikabrott även om A.B inte kunde

¹⁵⁰ Göta Hovrätt, 3 februari 2021, B 2488-20.

¹⁵¹ A.B bar på en bilnyckel och i den aktuella bilen fanns både narkotika och en pistol. Då utredningen visade DNA och fingeravtryck från flera personer i bilen men inte från A.B ansåg tingsrätten det inte styrkt att A.B begått narkotikabrott, se bilaga A till domen.

fällas till ansvar för narkotikabrott. Om åklagaren gjort gällande samma bevisning för både narkotikabrotten och penningtvättsbrottet är det möjligt att anse att bevisningen pekade på konkreta omständigheter på narkotikabrottslighet. Det framgår dock inte huruvida det fanns en koppling mellan den i tingsrätten gällande narkotikabrottsligheten och pengarna hemma hos A.B. Att hovrätten i bedömningen av ansvarsfrågan tog fasta på att A.B sedan tidigare är ostraffad för narkotikabrott visar på en försiktighet hos domstolen och på domstolens objektivitet, vilket främjar oskyldighetspresumtionen. Detta i skarp kontrast till åklagaren som i andra hand påstod att pengarna härrört från ”annan brottslighet”, utan åberopande av någon bevisning. Åklagaren ska inte väcka åtal om denne inte objektivt kan förvänta sig en fällande dom och därför är åklagarens andrahandsyrkande direkt felaktigt med hänvisning till 23 kap. 2 § RB och objektivitetsprincipen för åklagare.

4.3.2 Köksrenoverings-fallet¹⁵²

I målet var I.B och A.K åtalade för bl.a. narkotikabrott, vapenbrott, penningtvätt och näringspenningtvätt. Tingsrättens bedömningar presenteras separat för de båda tilltalade.

Vid gripandet för narkotikabrott den 17 september 2020 påträffades 39 300 kr i I.B:s jackfickor. I.B påstod att han fått låna pengarna av två vänner för att klara sitt uppehälle och finansiera sin köksrenovering. Båda vännerna bekräftade detta i utredningen och förklarade att de sparade pengar kontant.¹⁵³ Tingsrätten fäste vikt vid I.B:s låga inkomster, att han gjort sig skyldig till flera narkotikabrott under sensommaren 2020 och att pengarna påträffats efter köp av narkotika. Tingsrätten ansåg, även om vännerna bekräftade lånen, att det var ställt utom rimligt tvivel att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* var uppfyllt. Däremot ansåg tingsrätten att I.B inte begått en sådan aktiv och

¹⁵² Västmanland tingsrätt, 25 februari 2021, B 5036-20, B 5430-20.

¹⁵³ Domen s. 28 f.

kvalitativ gärning för att gärningen skulle betraktas som en penningtvätts-gärning. I.B friades från både penningtvättsbrott och näringspenningtvätt.¹⁵⁴

A.K hade mottagit 272 stycken separata swish-betalningar från 70 olika personer till ett värde av 597 000 kr, vilket var ostridigt i fallet. A.K själv menade att pengarna härrörde från hans eget spelmissbruk.¹⁵⁵ Åklagaren menade däremot att pengarna härrörde från narkotikabrottslighet och hänvisade till bevisning rörande förvärv och försäljning av narkotika. Tingsrätten ifrågasatte varför de 70 personer som identifierats inte hade förhörts om varför de gjort sina betalningar till A.K. Även utredningen beträffande insättningar från A.K:s konto till Trustly Group (en betalningstjänst) som därefter gått till olika spelbolag var bristfällig. Sammantaget ansåg tingsrätten att bevisningen inte var tillräckligt robust för att styrka att pengarna *härrört från brottslig verksamhet* och friade A.K från grovt penningtvättsbrott.¹⁵⁶

Kommentar: Vissa omständigheter, såsom att I.B greps efter att han köpt narkotika och dessutom blivit dömd för försäljning av narkotika, tyder på att I.B haft en inkomst från narkotikabrottslighet. Det kan däremot ifrågasättas om de konkreta omständigheterna som åklagaren pekade på motsvarar en sådan verksamhet som resulterat i den aktuella summan. Därtill fanns vänner som bekräftade att de lånat ut pengar till I.B. Det går såklart att ifrågasätta lånen men det är möjligt att det är vännerna som på olaglig väg anskaffat kontanterna. Om så är fallet bör åklagaren visa på konkreta omständigheter beträffande vännernas brottsliga verksamhet eller begångna brott istället för I.B:s brottsliga verksamhet. Angående A.K medför tingsrättens resonemang kring penningtvättsbrott att domstolen ställer höga krav för att beviskravet ska vara uppfyllt. På detta sätt får oskyldighetspresumtionen ett verkligt innehåll för den tilltalade. Domstolen menade inte att A.K:s förklaringar till

¹⁵⁴ Domen s. 47 f.

¹⁵⁵ Domen s. 28 f.

¹⁵⁶ Däremot fann tingsrätten att A.K gjort sig skyldig till ett klandervärt risktagande genom att vidta gärningar, i form av swish-transaktionerna, som skäligen kunde antas vara gjorda i penningtvättsyfte. Eftersom ansvar för näringspenningtvätt inte kräver ett styrkt förbrott dömde tingsrätten A.K för grov näringspenningtvätt, 7 § andra stycket PTBL.

transaktionerna skulle tillmätas betydelse utan att bevisningen för att pengarna härrörde från brottslig verksamhet inte var tillräckliga.

4.3.3 Sparkapital-fallet¹⁵⁷

I målet dömdes sju personer för grovt narkotikabrott och ytterligare ett tiotal personer för mindre allvarliga narkotikabrott. Åklagaren åtalade H.A för att ha förvarat 30 000 kr och 50 USD i syfte att dölja att pengarna härrörde från narkotikabrottslighet alternativt annat brott eller brottslig verksamhet.¹⁵⁸

H.A:s två söner stod åtalade för grovt narkotikabrott och åklagaren menade att pengarna kom från deras försäljning. Tillgångsutredningar visade att H.A och hennes söner hade haft låga eller inga inkomster alls de två–tre föregående åren. H.A anförde att pengarna kom från långsiktigt sparande, försäkringsutbetalningar och bidrag från hennes fästman och släkt. Dessa påståenden vann stöd från skriftlig bevisning och vittnesuppgifter från polisen om swish-transaktioner från fästmannen. Domstolen ansåg att man även med lägre inkomster kan spara ihop till den aktuella summan på längre sikt. Domstolens konstaterande tillsammans med H.A:s förklaringar samt bristande utredning både om H.A:s tidigare inkomster och i övrigt visade enligt tingsrätten att det inte var bevisat att pengarna härrörde från narkotikabrottsligheten. Åklagaren hade inte heller presenterat annan bevisning som visade konkreta omständigheter som tydde på någon annan brottslig verksamhet. Tingsrätten friade H.A.

Kommentar: Tingsrätten ställde krav på utredningen vilket skyddade H.A från att lättvindigt bli dömd för penningtvättsbrott. Ingen förklaringsbördas gjordes gällande även om H.A:s egna förklaringar i viss mån troligtvis påverkade tingsrättens bedömning. Likt ”Studentmössan-fallet” har åklagaren angående sitt andrahandsyrkande brustit i förhållande till objektivitetsprincipen för åklagare och 23 kap. 2 § RB.

¹⁵⁷ Södertörn tingsrätt, 3 februari 2021, B 1794-20.

¹⁵⁸ Domen s. 44 f., 50.

4.3.4 “Encro”-fallet¹⁵⁹

I målet dömdes två personer, A.L och S.O, för synnerligen grovt narkotikabrott och fyra personer, P.L.S, R.M, T.N och L.S, för grovt penningtvättsbrott. En stor del av utredningen bestod av olika encro-chattar och tingsrätten började med att identifiera och koppla samman olika encro-användarnamn med de åtalade. P.L.S och R.M:s son (även han med initialerna R.M) kopplades samman med användarnamnen “Foxkurdish” och “Foxplanet”. För tydlighets skull kommer encro-användarnamnet “Foxplanet” användas för sonen och R.M och P.L.S för föräldrarna som blev dömda.¹⁶⁰

Narkotikabrottsligheten är av avgörande betydelse och beskrivs därför i korthet för att få förståelse för tingsrättens bedömning av rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* i målet. Tingsrätten fann det utrett att Foxplanet givit O.S och A.L i uppdrag att leverera narkotika. Utredningen visade bl.a. att O.S i encro-konversationen med Foxplanet skickat bilder på stora mängder kontanter som kommit in som betalning. Tingsrätten fann att O.S hade hanterat 1,5 kg kokain, 14,5 kg amfetamin, 2 kg MDMA och drygt 11 000 tabletter ecstasy samt att A.L hanterat 1 kg kokain, 21 kg amfetamin och 10 kg cannabis.¹⁶¹

4.3.4.1 Åtalen mot P.L.S och T.N

P.L.S var åtalad för att ha mottagit och överlämnat stora summor kontanter vid tre tillfällen:

1. 137 500 kr och 29 900 euro några dagar runt eller den 22 augusti 2020.
2. 1 421 300 kr samt förvaring av 903 000 kr den 12 juni 2020.
3. 356 650 kr, 2 420 euro, 650 USD och 5 GBP några dagar runt eller den 25 augusti 2020.

¹⁵⁹ Stockholm tingsrätt, 5 februari 2021, B 5546-20.

¹⁶⁰ Domen s. 1–12, 32–36.

¹⁶¹ Domen s. 36–43.

T.N var åtalad för att:

4. vid ett tillfälle mottagit och förvarat 700 g guld.

Utöver de ovan angivna gärningarna var P.L.S och T.N gemensamt åtalade för att:

5. i samförstånd mottagit och förvarat tre klockor och ett smycke till ett sammanlagt värde av ca 1 173 000 kr. Därutöver 169 300 kr, 58 000 NOK, 3 600 USD och 89,5 euro i kontanter.¹⁶²

Tingsrättens prövning av respektive åtalpunkt redovisas separat nedan.

1. Utredningen identifierade P.L.S som en av encro-användarna. P.L.S berättade själv att hon, efter uppmaning av Foxplanet, mottagit stora summor kontanter och att kontanterna därefter hade överlämnats till L.S. Beträffande första överlämningstillfället hade L.S berättat att han mottagit 137 500 kr och 24 200 euro från P.L.S. Bevisvärdet i L.S uppgifter som medtilltalad bedömde tingsrätten som svaga men de styrktes genom anteckningar, som vittnade om samma belopp, som påträffats hemma hos L.S. Bevisning saknades dock för att visa att P.L.S hade överlämnat den resterande summan (5 700 euro). Tingsrätten ansåg att chattkonversationerna visade att P.L.S känt till att pengar, innan eller efter hennes hantering, hade överlämnats på okonventionella platser i plastpåsar mellan personer som inte känt varandra. Dessa omständigheter, tillsammans med att pengarna kom från Foxplanet och vad utredningen visat om narkotikahandeln, ansåg tingsrätten uppfyllde rekvisitetet *härrör från brottslig verksamhet*. P.L.S dömdes därför för penningtvätt avseende 137 500 kr och 24 200 euro.

2. Domstolen ansåg genom encro-konversationerna att det var visat att pengarna enligt åtalpunkt två härrörde från narkotikahandeln. Däremot var bevisningen inte tillräcklig för att bevisa att P.L.S hade hanterat pengarna såsom åklagaren gjorde gällande och P.L.S friades i denna del.

¹⁶² Se bilaga 2 i domen.

3. Kontanterna hade påträffats hemma hos P.L.S. Hon förklarade att hon sålt tidningen "Situation Stockholm" och tingsrätten fann att 33 400 kr i kontanter kunde ha detta ursprung. Inget i utredningen visade hur eller när resterande summor hade mottagits av P.L.S. Tingsrätten menade att inga säkra slutsatser kunde dras och att det inte kunde uteslutas att pengarna hade annat ursprung än Foxplanets narkotikahandel och friade P.L.S i denna del.

4. T.N berättade själv att han mottagit och förvarat guldtackor men inget i utredningen visade att guldtackorna härrörde från Foxplanets narkotikahandel. T.N friades därför i denna del.

5. Vad gäller det gemensamma åtalet förklarade T.N och P.L.S att några mindre belopp och halsbandet härrörde från överblivna semesterpengar, en bröllopsgåva och dagskassan från en glasskiosk där T.N skött bokföringen. Tingsrätten bortsåg inte från dessa förklaringar och exkluderade därför dessa belopp från åtalet. Åklagaren påstod att P.L.S tagit med klockorna och därefter gömt dem ute på T.N:s balkong. Tingsrätten ansåg däremot, utan något redovisat resonemang, att det inte var visat att föremålen härrörde från Foxplanets narkotikahandel.¹⁶³ Utredningen visade att huvuddelen av kontanterna påträffades i en låda med P.L.S:s namn på hemma hos T.N. Det framgick däremot inte när eller hur dessa pengar hamnade där. Tingsrätten tog istället fasta på målets övriga utredning om Foxplanets narkotikahandel och att P.L.S tidigare hade hanterat pengar på uppmaning av Foxplanet. På detta sätt var kopplingen till Foxplanets narkotikahandel bevisad. Enligt tingsrätten var T.N:s förklaringar om kontanternas ursprung inte trovärdiga och kunde inte enbart bortses ifrån utan pekade på att T.N varit väl medveten om att pengarna kom från brottslig verksamhet.

¹⁶³ Tingsrätten fäste dock mer vikt vid att det inte var bevisat att P.L.S hade tagit med föremålen och ansåg vidare att enbart gömma klockor på en balkong inte kunde anses utgöra en penningtvättsåtgärd.

Kommentar: Utredningen i encro-konversationerna ger en tydlig bild av att P.L.S varit inblandad i kontanthantering. Det går dock att ifrågasätta vad som föranlett de olika bedömningarna av kontanterna hemma hos T.N respektive hemma hos P.L.S. Den förklaring P.L.S gav för samtliga kontanterna hemma hos henne ansåg tingsrätten var trovärdig endast till en viss del av kontanterna. Avsaknaden av förklaringar till resterande summor hemma hos P.L.S utgjorde ett osäkerhetsmoment och i linje med principen *in dubio pro reo* friade tingsrätten P.L.S i denna del.

Angående kontanterna som påträffades hemma hos T.N presenterade inte domstolen någon konkret koppling mellan pengarna och narkotikabrottsligheten. Även i denna del hade det varit naturligt om tingsrätten friade med hänvisning till *in dubio pro reo*. Kopplingen verkar, enligt min tolkning, tingsrätten anse föreligga via en hänvisning till att P.L.S i åtalpunkt ett dömts för ett penningtvättsbrott. Man kan ifrågasätta varför tingsrätten ansåg att omständigheten att P.L.S begått ett penningtvättsbrott bidrog som bevis för ytterligare ett penningtvättsbrott i åtalpunkt fem men inte angående åtalpunkt tre. Domstolens objektivitet naggas i kanten när de inte ställer sig objektiva till den aktuella gärningen utan hänvisar till P.L.S:s tidigare brottslighet för att motivera att rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* gällande en ny gärning är uppfylld. En förklaring kan vara att tingsrätten tillskrev T.N:s icke trovärdiga förklaring bevisvärde i åtalpunkt fem. Detta bidrog troligtvis till att tingsrätten ansåg att beviskravet var uppfyllt vilket tillät slutsatsen att pengarna härrörde från narkotikabrottsligheten. Sammanfattningsvis blir tingsrättens rättstillämpning osäker och ger olika resultat i vad som framstår som väldigt lika fall.

4.3.4.2 Åtalet mot R.M

R.M åtalades för att vid två olika tillfällen mottagit och förvarat följande egendomar:

1. 1 213 340 kr, 613 100 kr, 36 700 euro, 1 934 600 kr, 40 000 euro och fem rolexklockor med betydande värde.
2. 130 000 kr, 2 950 euro och 1 897 USD.

Utredningen visade att Foxplanet hade angett olika belopp och angett bl.a. "pappas para" och "pappa har 4,7 miljoner" i olika anteckningar och chattkonversationer. Foxplanet uppmanade även S.O att lämna pengar från narkotikahandel till R.M. Det avgörande för skuldfrågan var om bevisningen visade att R.M faktiskt mottagit eller förvarat de summor som gjordes gällande i anteckningarna och encro-konversationerna. Utredningen i målet visade enligt tingsrätten att R.M gjort sig skyldig till de åtalade gärningarna med 198 000 kr och 400 euro och fälldes för detta. Det var däremot inte bevisat att R.M mottagit och förvarat resterande summor och klockor.

Kontanterna under punkt två hade hittats i R.M:s hem. R.M åberopade bl.a. kvitton på ca 3000 USD för att påvisa att han månatligen erhöll pengar från Irak. Tingsrätten fann inte anledning att ifrågasätta kvittona eller R.M:s övriga redogörelse om andra intäkter och besparingar. Då utredningen inte visade någon koppling mellan Foxplanets narkotikahandel och kontanterna eller när och hur de överlämnats friade tingsrätten R.M i denna del.

Kommentar: Utredningen visar på omfattande narkotikahandel och hantering av stora summor kontanter. Angående första åtalpunkten har åklagaren visat på många konkreta omständigheter som tyder på att pengarna kom från brottslig verksamhet i form av narkotikahandel. Att bevisningen för R.M:s åtalade penningtvättsgärningar inte räckte visar på att tingsrätten upprätthöll ett högt krav på bevisningen för att beviskravet även i dessa delar skulle vara uppfyllt. Bevisbördan har legat på åklagaren och denne har uppfyllt ett högt beviskrav för beloppen 198 000 kr och 400 euro. Angående andra åtalpunkten fann tingsrätten inte en koppling mellan pengarna hemma hos R.M och Foxplanets narkotikahandel. Därför var tingsrättens prövning av R.M:s förklaringar överflödig. Eftersom tingsrätten ändå bedömt R.M:s förklaringar istället för att först konstatera att det förelegat en koppling mellan aktuella pengar och Foxplanets narkotikahandel kan det ha förekommit en outtalad förklaringsbörda.

4.3.4.3 Åtalet mot L.S

L.S åtalades för att vid ett antal olika tillfällen mottagit och hanterat totalt 2 093 500 kr, 71 820 euro, 20 800 USD, 5 GBP och 1 350 NOK. L.S berättade själv att han vid ett tillfälle när han lämnade pengar fått uppmaningen att fråga mottagaren om denne kände Foxplanet. Tillsammans med encro-konversationerna, anteckningar samt att P.L.S berättat att hon mottagit och överlämnat pengar från Foxplanet till L.S ansåg tingsrätten det utrett att pengarna härrörde från Foxplanets narkotikahandel.

Kommentar: I bedömningen framställde tingsrätten ett krav på att pengar som narkotikahandeln resulterade i och de pengar som åtalet gjorde gällande var samma pengar. Åklagaren behövde därför visa på en *koppling* mellan pengarna. Åklagaren kunde visa på flera konkreta omständigheter både på vilken typ av *brottslig verksamhet* och koppling till pengarna och L.S, vilket gör det klart att pengarna härrört från Foxplanets narkotikahandel.

4.3.5 Flyktförsöks-fallet¹⁶⁴

N.E.K var åtalad för att ha mottagit och/eller transporterat 154 500 kr i kontanter. Det var i samband med en poliskontroll som N.E.K sprungit från platsen och under flykten gömt eller slängt ifrån sig pengarna.¹⁶⁵ Tillgångsutredningen visade att N.E.K inte haft någon inkomst under 2018 och att hans enda tillgångar var en motorcykel och ett skadestånd på ca 87 000 kr. N.E.K var även restförd för skulder hos kronofogdemyndigheten. N.E.K menade att kontanterna var lån från två vänner arbetandes inom byggbranschen och att pengarna kom från deras arbete. Inga av dessa vänner identifierades eller gjorde anspråk på de beslagtagna pengarna.

Tingsrätten fäste vikt vid tillgångsutredningen, frånvaron av anspråk på pengarna och att det rört sig om en stor summa kontanter. Vidare menade domstolen att pengarna varit anledningen till att N.E.K försökt fly från polisen eftersom inget annat än pengarna hade påträffats utmed flyktvägen

¹⁶⁴ Sundsvall tingsrätt, 22 februari 2021, B 1123-18, B 481-20.

¹⁶⁵ Domen s. 6 f.

vid platsundersökningen. Att N.E.K rörde sig i kretsar där narkotikabrottslighet förekom visade enligt tingsrätten på vilken typ av *brottslig verksamhet* pengarna härrörde ifrån.¹⁶⁶ Sammantaget fann tingsrätten att åklagaren uppfyllt sin bevisbörda och N.E.K dömdes för penningtvättsbrott.

Kommentar: Utredningen visar på ett antal omständigheter som måste anses besvärande i den bemärkelsen att N.E.K:s agerande och uppgifter framstår som märkliga om pengarna varit legala. Motiveringen att "N.E.K rör sig i kretsar där narkotikabrottslighet förekommer" är svag. Att tingsrätten inte förklarar vilka konkreta omständigheter som tillåtit den slutsatsen och än mindre på kopplingen mellan narkotikabrottslighet och de aktuella pengarna är förvånande. Av domen framgår att N.E.K fälldes för ett antal andra brott¹⁶⁷ men oskyldighetspresumtionen ska tillämpas för varje enskilt brott. Presumtionen tillåter inte att domstolen intar en förutfattad mening om den tilltalades skuld i förväg, vilket verkar vara fallet här. Det går att få uppfattningen att tingsrätten med sin motivering har omformulerat tanken "eftersom han är kriminell är det säkert troligt att han begått även detta brott". Detta strider helt klart mot oskyldighetspresumtionens krav på domstolens opartiskhet. Även det tillämpade beviskravet är lågt eftersom endast umgänge i vissa kretsar räckte för att uppfylla rekviritet *härrör från brottslig verksamhet*. Åklagarens bevisbörda blev lätt vilket inte är förenligt med oskyldighetspresumtionen.

4.3.6 Göteborgs-fallet¹⁶⁸

A.F och M.F hade varit gifta, skiljt sig och därefter återigen inlett en relation. I det hus som M.F stod skriven på och där A.F bodde fem dagar i veckan, genomfördes en husrannsakan i november 2020. Polisen påträffade 135 500 kr i olika påsar och i en strumpa under sängen i sovrummet.

¹⁶⁶ Det kan tilläggas att tingsrätten i samma dom fällde N.E.K för narkotikabrott vid två tillfällen och ringa narkotikabrott (innehav och bruk). Direkta hänvisningar till dessa brott finns inte med i domskälen angående penningtvättsbrottet.

¹⁶⁷ Försök till mord, framkallande av fara för annan, olovlig körning, rattfylleri och narkotikabrott.

¹⁶⁸ Göteborg tingsrätt, 4 mars 2021, B 17179-20.

Därutöver fann polisen 360 740 kr i svenska sedlar och euro förpackade i plastpåsar på balkongen, 198 062 kr i ett kassaskåp, 6 400 kr i ett köksskåp, 34 230 kr i tvättstugan, 10 000 kr i en bil samt ett antal smycken. I huset påträffades även en stor mängd narkotika och de tilltalade ansågs av tingsrätten inneha viss del av narkotikan i överlåtelsesyfte, vilket talade för att pengar kom från sådan brottslighet. Dessutom fanns en sedelräknare, vågar, redlinepåsar och en vakuumpförpackare i huset. I chattkonversationer fanns bilder föreställande misstänkt narkotika, ett paket skickat till M.F och på M.F:s hus. Chatten innehöll vidare diskussioner om narkotikaköp, narkotikaodling och vapen. På M.F:s mobil fanns bl.a. en film där en våg syntes och något som kunde misstänkas vara narkotika. Tingsrätten ansåg att det var uppenbart att M.F var den person som filmade. En tillgångsutredning visade att A.F sedan 2016 inte haft mer än 20 000 kr i inkomster från Försäkringskassan. M.F hade en månadsinkomst på 12 000 kr under tre år, främst från arbetslöshetskassan och Försäkringskassan. Pengarnas förvaring och placering tillsammans med all den övriga bevisningen ansåg tingsrätten styrkte konkreta omständigheter som talade för att *pengarna härrörde från brottslig verksamhet* i form av narkotikahandel. De tilltalades förklaringar om lån och flertalet gåvor i form av kontanter ansåg tingsrätten inte förtjänade tilltro. Inte heller att annan brottslighet diskuterats i chatt-konversationer påverkade tingsrättens bedömning. Förklaringarna förringade således inte åklagarens bevisning.

Kommentar: Bevisbördan har vilat på åklagaren som presenterade en omfattande bevisning som tydligt visar på konkreta omständigheter som tyder på en viss typ av *brottslig verksamhet*. Utredningen har också uteslutit andra möjliga ursprung för egendomen genom bl.a. tillgångsutredningen.

4.3.7 Bilförsäljnings-fallet¹⁶⁹

Paret R.G och K.K påträffades med totalt 20 050 euro, 3 601 kr och en mindre summa albanska LEK i kontanter. Åklagaren gjorde gällande att pengarna

¹⁶⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, 11 mars 2021, B 1989-20.

härörde från narkotikabrottslighet och åberopade flera WhatsApp-konversationer som bevisning. R.G förklarade att han skulle starta en verksamhet för att sälja bildelar och sportskor och att diskussioner om pengar i konversationerna handlade om finansiering av verksamheten. Kontanterna hade, enligt R.G, sitt ursprung i bilförsäljning i Albanien och var medtagna därifrån när han reste till Sverige för att besöka sin bror som avtjänade ett straff för grov narkotikasmuggling. Hovrätten anslöt sig till Malmö tingsrätts bedömningar, vilka är de som redogörs för nedan.

Tingsrätten fäste vikt vid att det av konversationerna framgick att R.G ville ha pengar för något som redan levererats och att R.G flera gånger skrivit att han ville ha pengar eller sakerna tillbaka. Vidare hade R.G fått en förfrågan om han kunde hjälpa till att fixa fram saker som en av kontakterna kunde sälja. Enligt konversationen ville R.G ha 100 000 euro. Tingsrätten konstaterade att alla konversationerna var med personer som varit inblandade i narkotikaaffärer. Utredningen visade att R.G inte ens försökt besöka sin bror under sin månadslånga vistelse i Sverige. Sammantaget ansåg tingsrätten att R.G:s förklaringar inte var trovärdiga eller helt kunde bortses ifrån och att åklagaren genom konversationerna visat på omständigheter som tillät slutsatsen att pengarna *härörde från brott* eller *brottslig verksamhet*.

Kommentar: Trots att tingsrätten inte uttryckligen konstaterade från vilken typ av brottslig verksamhet som pengarna härörde från fann de att det var styrkt bortom rimligt tvivel att ett av rekvisiten *härörde från brott* eller *brottslig verksamhet* var uppfyllt. Eftersom åklagaren inte visade på något konkret förbrott bör tingsrätten istället anse att rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* är uppfyllt. Att konversationerna handlat om pengar i utbyte mot saker ger ingen specifik förklaring till vilken typ av brottslighet som eventuellt förelegat. Att tingsrätten fäste vikt vid att alla kontakter tidigare varit inblandade i narkotikaaffärer gör det däremot tydligt vilken typ av brottslighet tingsrätten avsåg.

Tingsrätten bortsåg från R.G:s förklaringar och dessa kan därför inte ansetts förringat värdet av åklagarens bevisning. Slutsatsen blir att det i detta mål räckte att åklagaren visade att den tilltalade diskuterat pengar med andra personer som tidigare varit inblandade i narkotikabrott för att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* skulle vara uppfyllt. Beviskravet blir lågt på detta sätt och domstolen frångår sin objektivitet och opartiskhet när de tittar på vilka som konverserat istället för det faktiska innehållet och vilka slutsatser meddelandena faktiskt medger.

4.4 Ekonomisk brottslig verksamhet

4.4.1 Investeringsbedrägeri-fallet¹⁷⁰

Fallet gällde mottagande av 370 stycken insättningar om sammanlagt 90 107 635 kr på ett företagskonto varav större delen överförts till bankkonton i Turkiet. Åklagaren påstod att pengarna *härrörde från brott* eller *brottslig verksamhet*.

Tingsrätten fann att åklagaren visat att bolaget inte haft någon legal verksamhet alls utan endast drivits i syfte att ta emot pengar som härrörde från brott. Både muntliga utsagor och skriftlig utredning visade att bolaget genom bedräglig information vilselett privatpersoner runt om i Europa. Åklagaren hade identifierat ett antal personer som kunde kopplas till specifika överföringar och polisanmälningar respektive anmälningar till den aktuella banken. Mot den bakgrunden fann tingsrätten det ställt bortom rimligt tvivel att egendom till åtminstone 6 878 375 euro hade härrört från *brott* eller *brottslig verksamhet*.

Åklagarens utredning visade att de återstående transaktionerna från privatpersoner motsvarande ca 12 000 000 kr. Tingsrätten ansåg att dessa transaktioner hade samma karaktär som övriga transaktioner och menade att ingenting i utredningen talade för att resterande summa inte skulle härröra från samma brottslighet. Att transaktionerna inte förekom i utredningen i

¹⁷⁰ Stockholm tingsrätt, 22 december 2020, B 8587-19.

övrigt, bortsett från den utredningen som visat att de skett, ansåg tingsrätten berodde på tillfälligheter. Åklagarens bevisning i övrigt i denna fråga ansåg tingsrätten var robust och styrkte även att de resterande 12 000 000 kr härrörde från samma investeringsbedrägeri. Tingsrätten fann därför att det var ställt bortom rimligt tvivel att samtliga 370 stycken insättningar, motsvarande 90 107 635 kr, härrörde från *brott* eller *brottslig verksamhet*.

Tingsrätten ansåg dock att de tre tilltalade hade bristande uppsåt och friade dem från åtalet gällande grovt penningtvättsbrott. Däremot hade två av dem skäligen kunnat anta att deras gärningar utfördes med ett penningtvättssyfte och dömdes därför till grov näringspenningtvätt enligt 7 § andra stycket PTBL.¹⁷¹

Kommentar: Även om de tilltalade blev dömda för näringspenningtvätt, vilket inte kräver ett bevisat förbrott,¹⁷² är tingsrättens argumentation kring rekvisitetet *härrör från brott* eller *brottslig verksamhet* intressant. Detta eftersom tingsrätten inte gjorde någon helhetsbedömning av bolagets verksamhet utan separerade transaktionerna från varandra utefter privatpersonerna som genomfört dem. Bevisningen kopplades därför till flera separata transaktioner och misstänkta bedrägerier istället för en mer övergripande brottslig verksamhet. Det rör sig närmast om bevisning för rekvisitetet *härrör från brott* än *härrör från brottslig verksamhet*. Tingsrätten undvek uppsåtspövningar och bedömningar om rekvisiten för bedrägeri var uppfyllda för varje transaktion genom att hänvisa till förarbetsuttalanden om *brottslig verksamhet*. En direkt följd av tillämpningen är att domstolsförfarandet effektiviserades och att åklagarens bevisbörda lättades när alla potentiella brott prövades samtidigt. Eftersom transaktionerna tydligt visade när de inträffat och vilka personer som kunde ha varit utsatta för bedrägerier kan det ifrågasättas varför åklagaren gavs denna lättnad. Åklagaren hade däremot visat på polisanmälningar och återbetalningsanmälningar till den aktuella banken på motsvarande

¹⁷¹ Stockholm tingsrätt, 22 december 2020, B 8587-19.

¹⁷² Se avsnitt 2.6.

6 878 375 euro. Dessa anmälningar bör kunna anses utgöra konkreta omständigheter på att personerna blivit utsatta för bedrägeribrottslig verksamhet.

Det är svårt att se att domstolen varit helt opartiska till de tilltalade vid bedömningen gällande transaktionerna motsvarande 12 000 000 kr. Detta eftersom tingsrätten endast hänvisar till bevisningen rörande de andra misstänkta bedrägeribrotten till styrkande av bedrägerier motsvarande 12 000 000 kr. Vidare ansåg tingsrätten att avsaknaden av utredning kunde bortses ifrån eftersom det ”berodde på tillfälligheter”, vilket innebär en lättnad i åklagarens bevisbörda. Om domstolar kan meddela fällande domar trots utredningsbrister med motiveringen att utredningsbrister beror på tillfälligheter framstår det som närmast omöjligt att försvara sig som tilltalad. Motiveringen att “ingenting i utredningen talade för att resterande summa inte skulle härröra från samma brottslighet” antyder närmast på att tingsrätten outtalat gjorde gällande en förklaringsbörda. Skillnaden mellan vilken bevisning som krävdes för att transaktionerna motsvarande 6 878 375 euro respektive 12 000 000 kr skulle anses härröra från *brottslig verksamhet* visar att beviskravet skiljt sig åt.

4.4.2 Företags-fallet¹⁷³

Målet hade flera åtalade bl.a. för grovt narkotikabrott men T.H var åtalad för grovt penningtvättsbrott för att som bulvan för ett företag vidtagit penningtvättsåtgärder. Åklagaren förklarade efter fråga från hovrätten att rekvisitet *härrör från brott* eller *brottslig verksamhet* i detta fall avsåg pengar från ett företag som inte bedrivit någon legal verksamhet. Åklagaren menade att brottsligheten var ekonomisk men att det inte kunde uteslutas att pengarna härrörde från narkotikabrottslighet även om åklagaren själv inte kunde styrka det. T.H hade enligt utredningen inga egentliga inkomster under 2019 men på hennes konton hade 2,7 miljoner kronor flödat. Hovrätten menade dock att åklagaren inte pekade på några konkreta omständigheter som tydde på

¹⁷³ Svea Hovrätt, 10 februari 2021, B 12535-20.

ekonomisk brottslighet. Företaget hade några år tidigare haft stora tillgångar och omständigheten att bolaget inte bedrivit någon verksamhet vid tillfället för det aktuella målet var inte tillräckligt för att rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* skulle vara uppfyllt. Utredningen visade att betydande belopp hade skickats fram och tillbaka mellan personer och bolag både i Sverige och utomlands. Detta indikerade starkt på att ”allt inte stod rätt till” i verksamheten men var inte tillräckligt för att uppfylla beviskravet enligt hovrätten. Till skillnad från tingsrätten friade hovrätten T.H från grovt penningtvättsbrott.¹⁷⁴

Kommentar: Hovrättens domskäl är begränsade och några större slutsatser går inte att dra. Det framstår dock som om hovrätten inte ville riskera att sänka beviskravet och tillämpa rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* för lättvindigt. Genom att bibehålla ett starkt beviskrav upprätthålls skyddet för den tilltalade och oskyldighetspresumtionen tillgodoses.

4.5 Annan brottslig verksamhet

4.5.1 Människosmugglings-fallet¹⁷⁵

Enligt åklagaren hade H.A under åren 2015 och 2016 vidtagit åtgärder på sitt bankkonto i penningtvättsyfte. Totalt rörde det sig om mottagande av 2 472 250 kr och överföringar om 1 271 604 kr.¹⁷⁶ J.M är H.A:s bror och åklagaren påstod att de aktuella pengarna härrörde från J.M:s tidigare kriminalitet. Åklagaren hänvisade till den hovrättsdom¹⁷⁷ där J.M dömdes för grov människosmuggling vid åtta tillfällen mellan augusti och oktober 2014. H.A anförde att den tidsmässiga kopplingen och den eventuella vinsten mellan sin brors brottslighet och de aktuella pengarna var obefintlig. Tingsrätten instämde i att det inte fanns något samband mellan det påstådda penningtvättsbrottet och J.M:s brottslighet. Tingsrätten tillskrev inte någon

¹⁷⁴ Domen s. 3 f., 31–33.

¹⁷⁵ Uppsala tingsrätt, 28 december 2020, B 5719-17.

¹⁷⁶ Bilaga 1 till domen.

¹⁷⁷ Svea Hovrätt, 9 juni 2017, B 106-17.

betydelse till omständigheten att H.A arbetat på det företag som av andra personer, under samma tidsperiod, utnyttjats för att begå människosmuggling. Detta eftersom det inte kunnat visas att H.A varit delaktig i människosmugglingen och än mindre vetat om brottsligheten. I övrigt visade inte åklagaren några andra omständigheter på annan *brottslig verksamhet* och tingsrätten friade H.A från åtalet. Tingsrätten avslutade sin bedömning med följande kommentar:

*”[...] någon tillstymmelse av konkretion bör dock enligt tingsrättens mening krävas när det gäller påståenden om brottslig verksamhet. Någon sådan konkretion finns inte.”*¹⁷⁸

Kommentar: Åklagaren åberopade omständigheten att H.A:s bror tidigare var dömd för att bevisa att rekvisitet *brottslig verksamhet* var uppfyllt. Genom att acceptera ett sådant resonemang skulle domstolens opartiskhet och objektivitet frångås eftersom den tilltalade närmast skulle bli dömd för att ha en tveksam umgängeskrets. J.M:s tidigare dom bevisar att brott har skett men kan inte anses utgöra bevis för att beloppen i det aktuella målet är samma pengar som de tidigare brotten eventuellt resulterade i. Eftersom domstolen krävde en koppling mellan broderns kriminalitet och de aktuella pengarna, vilket åklagaren inte visade, ställde tingsrätten krav på åklagarens bevisning och värnade om sin opartiskhet.

4.5.2 Vapenbrott-fallet¹⁷⁹

T.Z var åtalad för grovt penningtvättsbrott efter att i oktober 2014 påträffats med 1 074 700 kr, 2 000 DKK, 600 euro och i mars 2015 med ett antal klockor till ett värde av 860 000 kr.¹⁸⁰ Hovrätten konstaterade att T.Z var dömd för allvarlig vapenbrottslighet som pågått efter att PTBL trädde i kraft och att brottsligheten måste genererat stora inkomster. Dock var utredningen inte tillräckligt robust för att visa att kontanterna och klockorna härrörde från just vapenbrottsligheten. Hovrätten ansåg att det fanns ett beaktansvärt

¹⁷⁸ Domen s. 1–5.

¹⁷⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, 10 februari 2021, B 3217-20.

¹⁸⁰ Se bilaga 1 i domen.

utrymme för att T.Z haft pengarna och klockorna redan innan den 1 juli 2014, då PTBL trädde i kraft, och friade T.Z.

Kommentar: I det aktuella målet bevisades att den tilltalade hade ägnat sig åt en viss typ av brottslighet som varit inkomstbringande men hovrätten ansåg ändå att kopplingen mellan den brottsliga verksamheten och egendomen inte var tillräckligt stark. Hovrätten verkar inte ifrågasätta i vilken mån pengarna och klockorna var illegalt åtkomna men var motvilliga till att tillämpa rekvisitet när det inte visats en tydligare koppling till en viss typ av brottslighet som var avgränsad även i tid. Bedömningen påminner i detta hänseende om prövningen i RH 2017:29.¹⁸¹ Tingsrätten upprätthöll på detta sätt ett starkt beviskrav vilket direkt värnar om oskyldighetspresumtionen.

4.5.3 Chanel-fallet¹⁸²

Vid en husrannsakan den 20 oktober 2020 i paret T.V:s och K.T:s hem hittades 80 500 kr och 3 610 euro i kontanter och dessutom en guldkedja till ett värde av 160 000 kr. Eurosedlarna och guldkedjan låg instoppade i en strumpa och kontanterna låg jämnt fördelade i två Chanel-väskor. Guldkedjan var graverad med T.V:s namn och T.V förklarade att han fått guldlänken av sin mammas tidigare kille. K.T:s bror, Z.T, som också var åtalad för penningtvättsbrott förklarade att kontanterna tillhörde honom och att de härrörde från en lägenhetsuthyrning i Spanien och olika försäljningar, bl.a. av en båt. Eftersom åklagaren inte gjort gällande ett specifikt förbrott prövade tingsrätten om rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* var uppfyllt. Tingsrätten framförde i domen att straffrättsligt ansvar för penningtvättsbrott förutsätter mer än enbart svår- eller oförklarliga tillgångar.

Utifrån tillgångsutredningarna av samtliga tilltalade konstaterade tingsrätten att det var orimligt att de på ett lagligt sätt kunnat anskaffa kontanterna och guldkedjan. Dock menade tingsrätten att tillgångsutredningar i sig utgör svaga bevis för att konstatera att brottslighet av ett visst slag föreligger.

¹⁸¹ Se avsnitt 2.3.2.

¹⁸² Uppsala tingsrätt, 25 februari 2021, B 90-21.

Omständigheterna att T.V sedan tidigare var dömd för stölder (år 2015–2016) och i det aktuella målet blev fälld för häleri ansåg tingsrätten hade ett lågt bevisvärde. Den samtida och de tidigare domarna motsvarade inte tillräckligt konkreta omständigheter för att påvisa brottslighet av visst slag. Tingsrätten beaktade i denna del tidsspannet mellan stölderna och det aktuella åtalet och egendomens, för häleribrottet, relativt begränsade värde.¹⁸³ T.V:s och K.T:s agerande vid gripandet och deras övergripande vaga uppgifter var dock besvärande omständigheter. Sammanfattningsvis ansåg tingsrätten att åklagaren inte styrkt någon brottslighet av visst slag som kontanterna och guldlänken kunde kopplas till. De tilltalade friades från åtalen gällande penningtvättsbrott.¹⁸⁴

Kommentar: Tillgångsutredningarna tyder på att någon brottslig verksamhet antagligen har försiggått som resulterat i kontanterna. Tingsrätten upprätthöll dock ett högt beviskrav och tillät inte en fällande dom utan att bevisning presenterades som tydligt visade på vilken *typ* av *brottslig verksamhet* som egendomen härrörde ifrån. Oskyldighetspresumptionens skydd för den tilltalade fick en verklig innebörd genom tingsrättens tillämpning av ett högt beviskrav för rekvisitet.

4.6 Icke konkretiserad brottslig verksamhet

4.6.1 Norge-fallet¹⁸⁵

C.J och M.A stoppades av tullen mellan Norge och Sverige. I bilen påträffades bl.a. 240 100 NOK i en påse under passagerarsätet. De tilltalade förklarade att pengarna utgjorde betalning för en bil. Beloppets storlek, hanteringen och förvaringen av kontanterna samt de tilltalades ekonomiska förhållanden talade med viss styrka för att pengarna kom från brottslig verksamhet. Tingsrätten konstaterade däremot att åklagaren inte gjort

¹⁸³ Jfr motiven till EU:s direktiv om penningtvättsbrott, avsnitt 2.3.1.

¹⁸⁴ K.T och T.V dömdes däremot för näringspenningtvätt, ringa brott enligt 7 § tredje stycket PTBL. Detta genom att medverkat till en åtgärd, förvaringen av kontanterna och guldlänken, som skäligen kunde antas utförd i penningtvättssyfte.

¹⁸⁵ Uddevalla tingsrätt, 22 januari 2021, B 2945 -20.

gällande ett konkret förbrott och inte heller visat på konkreta omständigheter på viss typ av *brottslig verksamhet*. Åtalet för grovt penningtvättsbrott ogillades.¹⁸⁶

Kommentar: I likhet med Uppsala tingsrätts bedömning i “Chanel-fallet” verkar Uddevalla tingsrätt anse att straffrättsligt ansvar för penningtvättsbrott förutsätter mer än enbart svår- eller oförklarliga tillgångar.¹⁸⁷ Åklagaren väckte åtal utan att åberopa ett konkret förbrott eller en viss typ av *brottslig verksamhet*, vilket inte är förenligt med 23 kap. 2 § RB. Ett friande från penningtvättsåtalet blir den naturliga följden om inte oskyldighetspresumtionen ska åsidosättas.

4.6.2 Malmö-fallet¹⁸⁸

E.B var åtalad för olovlig körning och penningtvättsbrott, alternativt ringa näringspenningtvätt, enligt 7 § tredje stycket PTBL. Han erkände att han kört bil utan körkort men menade att de 60 000 kr i kontanter han haft på sig och som fanns i bilen inte kom från brott eller brottslig verksamhet. Omständigheten att det handlade om en stor summa kontanter var enligt tingsrätten det enda som tydde på att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* skulle ha varit uppfyllt. Det fanns inte något i utredningen som visade eller indikerade på att pengarna inte hade det ursprung som E.B påstod. Tingsrätten konstaterade att åklagaren inte angett vilken typ av *brottslig verksamhet* pengarna härrörde från och än mindre åberopat bevisning för att styrka rekvisitet. Åtalet om penningtvättsbrott lämnades utan bifall.

Kommentar: Åklagaren ska inte väcka åtal om denne inte objektivt kan förvänta sig en fällande dom. Eftersom åklagaren inte åberopat någon bevisning för rekvisitet är agerandet felaktigt med hänvisning till 23 kap. 2 § RB och objektivitetsprincipen för åklagaren. Eventuellt kan det

¹⁸⁶ Tingsrätten menade däremot att M.A och C.J tillsammans och i samförstånd gjort sig skyldiga till ett klandervärt risktagande och att de haft skälig anledning att anta att det rörde sig om penningtvätt. Därför dömdes de för näringspenningtvätt enligt 7 § tredje stycket PTBL.

¹⁸⁷ Jfr avsnitt 4.5.3.

¹⁸⁸ Malmö tingsrätt, 24 februari 2021, B 8561-20.

vara åklagarens osäkerhet angående bestämmelsens tillämpning som föranlett dennes agerande.¹⁸⁹ Bevisbördan har legat på åklagaren och denna har inte uppfyllt beviskravet.

4.6.3 Lastbils-fallet¹⁹⁰

Den tilltalade, S.M, var på väg till Litauen när han stoppades i Norviks hamn. I hans lastbilshytt påträffades ett paket, inlindat med silvertejp, innehållandes 1 339 500 NOK och 85 euro vakuumpförpackade kontanter. S.M berättade att han fått i uppdrag att transportera 300 000 NOK till Litauen av en okänd man och att han skulle erhålla 200 euro som ersättning för detta. Pengarna skulle enligt den okända mannen dels komma från en försäljning av egendom och dels vara intjänade. Åklagaren gjorde gällande att pengarna *härörde från brottslig verksamhet*.

Domstolen ansåg att mängden kontanter, på vilket sätt de var förpackade och att de var på väg ut ur landet var omständigheter som talade för att pengarna *härörde från brottslig verksamhet*. Med tanke på mängden kontanter var förklaringen från S.M inte särskilt sannolik men inte tillräckligt osannolik för att tingsrätten skulle lämna den helt utan avseende. Tingsrätten menade att det i övrigt inte fanns tillräcklig utredning som förklarade pengarnas ursprung och att det inte var styrkt att pengarna *härörde från brott eller brottslig verksamhet*.¹⁹¹

Kommentar: Det kan inte anses som vanligt förekommande att personer av helt legitima anledningar sparar ihop kontanter i sådan mängd och dessutom ber någon annan, S.M i detta fall, att frakta pengarna över landsgränser. Det

¹⁸⁹ Enligt NJA 2020 s. 545 är 7 § tredje stycke subsidiärt till 3–6 §§ PTBL och åklagarens första och andrahandsyrkanden är ologiska. Om åklagaren i detta fall ansåg att pengarna härörde från *brott eller brottslig verksamhet* borde andrahandsyrkandet varit penningtvättsförseelse. Först därefter torde åklagaren göra gällande näringspenningtvätt enligt 7 § tredje stycket PTBL.

¹⁹⁰ Södertörn Tingsrätt, 17 mars 2021, B 1476-21.

¹⁹¹ Tingsrätten fann vidare att gärningen inte skett i en näringsverksamhet men att S.M medverkat till en gärning som skäligen kunnat antas vara vidtagen i penningtvätts syfte och att S.M måste insett det. S.M dömdes således för näringspenningtvätt, ringa brott enligt 7 § tredje stycket PTBL.

går att ifrågasätta om den främmande mannen överhuvudtaget existerar eller om det är S.M själv som anskaffat pengarna. Med den befintliga utredningen kvarstår frågorna om vem pengarna kom ifrån men dessutom, och för målet avgörande, från vilken typ av *brottslig verksamhet* pengarna härrörde ifrån. I enlighet med principen *in dubio pro reo* har tingsrätten på ett korrekt sätt beaktat osäkerhetsmomenten till den tilltalades fördel och friat från åtalet om grovt penningtvättsbrott.¹⁹²

4.7 Sammanfattning

Genom rättsfallsanalysen kan det sammanfattningsvis konstateras att underrätterna visar följande tendenser. Underrätterna blandar, i mål om bedrägeribrott, rekvisiten *brott* och *brottslig verksamhet* inklusive vad förarbetena säger om respektive rekvisit för att styrka att något av rekvisiten är uppfyllda. Vidare aktualiseras inte, åtminstone inte uttryckligen, någon förklaringsbörda i något av fallen. I målen med bakomliggande narkotikabrottslighet har bevisning i varierande styrka och omfattning accepterats för att rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* ska ha ansetts uppfyllt. Samma sak kan sägas om fallen med ekonomisk eller annan åberopad brottslig verksamhet. I de fall där åklagaren inte alls gjort gällande någon viss typ av brottslig verksamhet har domstolarna konsekvent friat de tilltalade.

¹⁹² Jfr RH 2017:29, avsnitt 2.3.2.

5 Underrätternas beaktande av Oskyldighetspresumtionen

5.1 Inledning

Det kan konstateras att svenska domstolar har en skyldighet att följa oskyldighetspresumtionen och att det i praktiken handlar om vilken vikt domstolar fäster vid aspekterna av oskyldighetspresumtionen i avvägningen mot förverkligandepincipen. Min uppfattning av presumtionens omfattning överensstämmer med vad Nowak anför om konfliktlösning mellan olika rättsprinciper. Det finns således ingen tydlig linje som avgör när och om presumtionen varit beaktad eller inte av domstolar. Presumtionen gäller oftast bara i mer eller mindre omfattning som ett resultat av avvägningar mellan skyddsprincipen och förverkligandepincipen.¹⁹³ Följaktligen går det inte att besvara huruvida underrätterna beaktar oskyldighetspresumtionen i sin tillämpning av rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* med ett enkelt ja eller nej.

Nedan presenteras en analys av hur underrätterna tillgodosett de olika identifierade aspekterna av oskyldighetspresumtionen. Det kan dock redan nu sägas att beviskravet, d.v.s. den bevisning som krävs för att uppfylla rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*, främst påverkar hur starkt oskyldighetspresumtionens skydd för den tilltalade blir i praktiken.

¹⁹³ Europadomstolen har emellertid ansett att nationella domstolar inte beaktat oskyldighetspresumtionen i tillräcklig utsträckning angående t.ex. bevisbördans placering, vilket i sig sätter upp gränser i förhållande till specifika aspekter av presumtionen. Jfr Telfner v. Austria.

5.2 Bevisbördans placering och rätten till tystnad

Rätten till tystnad har ett nära samband med bevisbördans placering och båda aspekterna av oskyldighetspresumtionen kommenteras därför tillsammans här i analysen. De granskade rättsfallen visar att bevisbördan har legat på åklagaren och underrätternas tillämpning av rekvisitet föranleder inte någon kritik beträffande denna aspekt. Förklaringsbörda hör samman med rätten till tystnad och förklaringsbördans plats i penningtvättsbrottmål kommer diskuteras nedan.

Europadomstolen har tillämpat en förklaringsbörda i penningtvätts- brottmål och dessutom med beaktande av svårighetsgraden för den tilltalade att förklara pengarnas ursprung. Att nationella domstolar numera, med hänvisning till *Zschüschen v. Belgium*, kan resonera om hur lätt den tilltalade har att bevisa en omständighet är främmande och nytt inom brottmål. Domen speglar nutidens moraliska värderingar hos Europadomstolen i avvägningen mellan förverkligandeprincipen och skyddsprincipen. Utan att bevisbördans placering förflyttats eller rätten till tystnad kränks ska alltså den tilltalade i vissa fall förklara en egendoms legala ursprung för att undgå straffansvar. Ett sådant förfarande är således inom oskyldighetspresumtionens omfattning enligt Europadomstolen.

Ingen av de svenska domstolarna har lagt en förklaringsbörda på den tilltalade, åtminstone inte uttryckligen. Det kan poängteras att förklaringsbördan inte ska förväxlas med den tilltalades möjlighet att med fri vilja föra fram motbevisning.¹⁹⁴ Vidare kan det inte anses strida mot rätten till tystnad att en, av den tilltalade frivilligt lämnad, osannolik förklaring i motsatt syfte tillskrivs visst bevisvärde för styrkandet av åtalet. Vilket bevisvärde domstolen får eller bör tillmäta en sådan förklaring besvaras inte i denna uppsats utan frågan lämnas till framtida arbeten att utröna. Det går emellertid inte att avgöra ifall det i vissa av de granskade fallen har rört sig om en

¹⁹⁴ Det senare verkar vara situationen i t.ex. ”Sparkapital-fallet”.

outtalad förklaringsbördan eller om det endast har varit de tilltalades frivilliga invändningar som underrätterna bevisvärderat. Dessutom har domstolarna inte alltid följt prövningsordningen som presenteras i NJA 2015 s. 702.¹⁹⁵ Det går därför inte att avgöra om domstolen har ansett att åklagaren faktiskt lyckats uppfylla beviskravet för rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* innan motbevisningen införde ett rimligt tvivel eller om beviskravet aldrig var uppfyllt.¹⁹⁶ Inget av underrätternas förfaranden kan därför anses vara i strid mot rätten till tystnad.

Än så länge verkar de svenska domstolarna inte dela de moraliska värderingar som föranlett avvägning mellan förverkligandepincipen och oskyldighetspresumtionen i *Zschüschen v. Belgium* eftersom de inte tillämpar någon förklaringsbördan. Det kan dock framhåvas att det är skillnad på att bevisa att pengar inte har ett lagligt ursprung, vilket var fallet i Belgien och Europadomstolen, och att bevisa att pengar kommer från en viss *typ* av brottslig verksamhet. Skillnaden i bevisvärdet av tillgångsutredningar är troligtvis stor för att uppnå ländernas respektive beviskrav. Detta lyfter frågan om bevisning med en tillgångsutredning i botten i svensk rätt ens *kan* etablera ett *prima facie*-mål för att tillämpa en förklaringsbördan i förhållande till rekvisitet *härör från brottslig verksamhet*.

I både RH 2017:29 och ”Chanel-fallet” fann domstolarna att egendomarna inte kunde ha haft ett legalt ursprung men tillämpade inte en förklaringsbördan för att den tilltalade skulle förklara varifrån egendomen härrörde. I ”Chanel-fallet” uttryckte tingsrätten själva, vilket jag instämmer i, att en tillgångsutredning är ett svagt bevis för att visa på vilken *typ* av *brottslig verksamhet* som föranlett egendomen. Även om en tillgångsutredning visar på en persons låga inkomster, vilket i samband med innehav av dyrbar egendom kan föranleda misstanke om brott, ger utredningen ingen ledning om *vilket* brott eller brottslig verksamhet som eventuellt har förelegat.

¹⁹⁵ Att först pröva om åklagarens bevisning uppfyller beviskravet och därefter om motbevisning förringar åklagarens bevisning med följden att beviskravet inte är uppfyllt. Se avsnitt 3.5.

¹⁹⁶ ”Sparkapital-fallet”, ”Investeringsbedrägeri-fallet”, ”Encro-fallet” - åtalet mot R.M.

Beviskravet för rekvisitet *brottslig verksamhet* torde därför inte vara uppfyllt i de fall en tillgångsutredning utgör det enda eller huvudsakliga beviset för rekvisitet. Enligt Åklagarmyndighetens uppfattning måste beviskravet, och därmed även rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*, vara uppfyllt innan en förklaringsbörda kan göras gällande. Sammantaget borde detta enligt min uppfattning utesluta att förklaringsbörda görs gällande där en tillgångsutredning utgör det huvudsakliga beviset för rekvisitet *brottslig verksamhet*. Först efter en ändring av lagtexten som tillåter en rättsutveckling likt den i Belgien torde Europadomstolens praxis, *Zschüschen v. Belgium*, få större betydelse för svensk rätt.

5.3 Beviskravet och *In dubio pro reo*

5.3.1 Lagens utformning

Vid ett brott som resulterar i ekonomisk vinning för gärningspersonen ska åklagaren bevisa att alla rekvisit i en brottsbestämmelse är uppfyllda för att den tilltalade ska fällas. Åklagaren har vad gäller t.ex. stöld, rekvisiten i 8 kap. 1 § BrB att förhålla sig till. Så fort något rekvisit inte är uppfyllt ska domstolen tillämpa principen *in dubio pro reo*, som en del av oskyldighetspresumtionen, och fria den tilltalade. Den lagtekniska utformningen av penningtvättsbrott är speciell och inkluderar rekvisit som motsvarar ett brott, såsom en stöld, eller en brottslig verksamhet. Således bör oskyldighetspresumtionen tillämpas i två steg, dels angående rekvisiten i det förbrott som resulterat i egendomen och dels för övriga rekvisit i bestämmelsen för penningtvättsbrott. Åklagarens bevisbörda minskas emellertid genom att förarbetsuttalanden förklarar att rekvisitet *brott* är uppfyllt även om t.ex. ingen gärningsperson har identifierats.

I jämförelse med rekvisitet *brott*, som alltid tar vägledning från de rekvisit som uppställs i en redan befintlig brottsbestämmelse, saknas motsvarande vägledning för rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*. Vad som ska bevisas suddas ut och bevisbördans omfattning blir oklar. Risken för att syftet med *in dubio pro reo* slås ur spel ökar markant när det inte finns några

konkreta krav att förhålla sig till vid undersökningen om rekvisitet *brottslig verksamhet* är uppfyllt. Att inte upprätthålla ett krav på ett konkret och identifierat förbrott innebär i sig att oskyldighetspresumtionen inte tillämpas i det första steget på motsvarande sätt som hade gjorts om åtalet endast rörde ett specifikt förbrott. Detta oberoende av domstolarnas individuella tillämpning av rekvisitet.

Rättsfallsgranskningen visar på en tendens att domstolarna i mål om bedrägeribrottslig verksamhet blandar förarbetsuttalanden för *brott* och *brottslig verksamhet* för att konstatera att något av rekvisiten är uppfyllda. Att domstolarna tillämpat rekvisitet *brottslig verksamhet* i större utsträckning och dessutom istället för rekvisitet *brott* kan vara ett resultat av antingen osäkerhet hos domstolarna eller som lösning på problemet att pröva uppsåt hos en okänd gärningsperson. Oavsett anledning visar domstolarnas tillämpning på att Advokatsamfundets uttalande, att beviskravet skiljer sig mellan de två rekvisiten, enligt mig stämmer när förbrottet består av ett eller flera bedrägeribrott.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att lagens utformning begränsar principen *in dubio pro reo:s* tillämpbarhet och därmed minskar oskyldighetspresumtionens reella skydd för den tilltalade. Lagens utformning har även resulterat i en praktisk skillnad i tillämpningen av rekvisiten *brott* och *brottslig verksamhet* vid bedrägeribrott, vilket antyder att beviskravet är differentierat mellan rekvisiten.

5.3.2 Beviskravet i rättsfallen

Det kan som utgångspunkt nämnas att åklagarna i vissa fall inte fört fram någon bevisning alls för att styrka en viss typ av *brottslig verksamhet*. Domstolarna lämnade dock åtalen, helt i linje med oskyldighetspresumtionen och *in dubio pro reo*, utan bifall.¹⁹⁷ Angående narkotikabrottslig verksamhet ansåg rätten i "Flyktförsöks-fallet" att omständigheten att den tilltalade hade

¹⁹⁷ "Norge-fallet", "Lastbils-fallet", "Malmö-fallet", "Flyktförsöks-fallet", se även andrahandyrkande i "Studentmössan-fallet", "Sparkapital-fallet" och "Företags-fallet".

rört sig i kretsar där narkotikabrottslighet förekom styrkte narkotikabrottslig verksamhet. Det kan jämföras med "Studentmössan-fallet" där åklagaren (åtminstone rörande narkotikaåtalet mot den tilltalade) visat konkreta omständigheter på att narkotikahandel skedde vilket, i motsats till hovrättens bedömning, enligt mig borde tillåta slutsatsen att det rörde sig om narkotikabrottslig verksamhet.¹⁹⁸ I "Köksrenoverings-fallet" och specifikt gällande A.K, la åklagaren fram bevisning som tydde på narkotikabrottslighet men domstolen upprätthöll, i jämförelse med "Flyktförsöks-fallet", ett högre beviskrav med hänvisningen till brister i utredningen och att befintlig bevisning inte var tillräckligt robust.

I "Chanel-fallet" presenterade åklagaren tillräcklig bevisning för att visa att de tilltalade inte haft någon legal möjlighet att införskaffa aktuella egendomar. Även i "Företags-fallet" ansåg hovrätten att "*allting inte stod rätt till*" med företaget. Domstolarna tog dock fasta på förarbetsuttalanden och tillämpade principen *in dubio pro reo* när de lämnade åtalet utan bifall eftersom bevisningen inte visade från vilken *typ av brottslig verksamhet* egendomarna härrörde från. Rättsfallen stipulerar precis som RH 2017:29 att egendom som inte införskaffats legalt inte är samma sak som att egendomen kommit från en viss typ av *brottslig verksamhet*. Mest övertygande bevisning presenterades av åklagaren i "Göteborgs-fallet" där utredningen tillhandahöll omfattande bevisning för att visa på narkotikabrottslig verksamhet. "Göteborgs-fallet" kan sättas i förhållande till t.ex. "Flyktförsöks-fallet" för att förtydliga skillnaden mellan vilken bevisning som accepterats av underrätterna för uppfyllande av rekvisitet *brottslig verksamhet*.

Sammanfattningsvis har underrätterna satt olika krav på åklagarnas utredning och accepterat olika bevisning för att en viss typ av brottslig verksamhet ansetts föreligga. På detta sätt har beviskravet varierat bland underrätterna, vilket torde vara resultatet av att underrätterna i flera fall ansett att

¹⁹⁸ Se "Studentmössan-fallet", nästa fråga blir dock huruvida det fanns en koppling mellan de aktuella pengarna och den narkotikabrottsliga verksamheten. Frågan aktualiseras inte genom tingsrättens tillämpning av rekvisitet.

förverkligandeprincipen vägt tyngre än oskyldighetspresumtionen. Rättstillämpningen av rekvisitet bland underrätterna är således inte enhetlig och får följden att oskyldighetspresumtionen i flera fall, enligt mig, inte tillämpas i tillräckligt stor utsträckning vilket är otillfredsställande.

5.4 Domstolarnas objektivitet och opartiskhet

Fastställandet av ett *brott* eller *brottslig verksamhet* med de bevislättnader som diskuterats ovan¹⁹⁹ ökar även risken för att domstolens opartiskhet naggas i kanten. Det är naturligt att åberopa den tilltalades eller någon annans tidigare eller samtida fällande domar för att påvisa att en viss typ av brottslig verksamhet föreligger, vilket också skett i flera domar.²⁰⁰ Om åklagaren inte även pekar på en koppling mellan den brottsliga verksamheten och den aktuella egendomen riskerar domstolen att brista i sin opartiskhet. Att brott sker och kan resultera i pengar är vedertaget men ansvar för penningtvättsbrott ska utdömas först när det går att konstatera att den *aktuella* egendomen i målet faktiskt kommer från *brott* eller *brottslig verksamhet*. Utan en koppling ökar risken för att domstolen enbart eller till övervägande del beaktar den tilltalades karaktär eller umgänge istället för befintlig bevisning.

Som exempel kan "Bilförsäljnings-fallet" nämnas där domstolen snarare beaktade personerna som förekom i chatt-konversationerna och deras status som tidigare kriminella, än vad personerna faktiskt pratade om och vilka slutsatser konversationsinnehållet tillät. Även åtalet i vissa delar mot P.L.S i "Encro-fallet" visar på domstolens användning av tidigare brott som bevis för nya brott utan att någon tydlig koppling visats. "Människosmugglings-fallet" illustrerar även hur åklagaren bjuder in domstolen till att konstatera den tilltalades skuld genom att grunda kopplingen mellan den aktuella egendomen till den tilltalades brors kriminalitet utan att åklagaren tydligt visar på att

¹⁹⁹ Se avsnitt 5.3.1.

²⁰⁰ Se tex. "Köksrenoverings-fallet", "Sparkapital-fallet", "Encro-fallet", "Bilförsäljnings-fallet", "Människosmugglings-fallet", "Chanel-fallet" och "Vapenbrott-fallet".

pengarna faktiskt kommer från broderns kriminalitet. Rättsfallsgranskningen visar inte på några invändningar från försvaret angående domstolens objektivitet och en prövning enligt den uppställda modellen i *Piersack v. Belgium*²⁰¹ aktualiseras inte i något av de granskade fallen.

Det går att ifrågasätta hur opartisk domstolen var i ”Flyktförsöks-fallet”.²⁰² Den tilltalade dömdes för flera andra brott och egendomens koppling till *brottlig verksamhet* ansågs bevisad genom att den tilltalade rörde sig i kretsar där narkotikahandel skedde. Att det pågår narkotikaförsäljning rent generellt är allmänt vedertaget och det finns många domar där personer döms för narkotikaförsäljning. Det kan dock inte räcka med att åklagare pekar på en narkotikadom som visar på en *brottlig verksamhet* som inneburit ekonomisk vinning för att döma alla personer som bevisligen hanterat större summor kontanter. Detta skulle i realiteten innebära en långtgående legal presumtion om att alla som har hanterat en viss summa kontanter har uppsåt till penningtvättsbrott och helt förändra innehållet i rekvisiten *härrör från brott* eller *brottlig verksamhet*. Det går att ställa sig frågande till om en sådan legal presumtion skulle hålla sig inom de gränser Europadomstolens praxis satt upp angående legala presumtioner med tanke på de straff som kan utdömas enligt PTBL.²⁰³

Sammanfattningsvis finns flera fall där egen tidigare kriminalitet eller annans kriminalitet åberopats för att bevisa att *brottlig verksamhet* föreligger. Av dessa förhåller sig domstolarna i de flesta fall opartiska och kräver bevisning som visar en koppling mellan tidigare eller annans kriminalitet och aktuella egendomar i målen.²⁰⁴ I vissa rättsfall krävs inte denna koppling vilket

²⁰¹ Se avsnitt 3.7.

²⁰² Jfr även ”Bilförsäljnings-fallet” och ”Kökrenoverings-fallet” angående förhållanden mellan de tilltalades, R.G och i den senare domen I.B:s, tidigare domar, befintlig bevisning och andra personers kriminalitet i förhållande till domstolens objektivitetsprincip.

²⁰³ Se avsnitt 2.2, 2.4 samt 3.4.

²⁰⁴ ”Sparkapital-fallet“, ”Mänksmugglingsfallet“, ”Lönegaranti-bedrägeriet“, ”Chanel-fallet“, ”Encro-fallet“ och ”Vapenbrott-fallet“.

resultat i tveksamma argument som snarare beaktar de tilltalades karaktär än befintlig bevisning, vilket strider mot domstolens opartiskhet.²⁰⁵

5.5 Förslag till prövningsmodell

Rättsfallsgranskningen ger ett tillräckligt underlag för att urskilja olika prövningar som kan liknas vid olika steg i en prövningsmodell för att undersöka ifall rekvisitet *brottslig verksamhet* är uppfyllt. Modellen utgör ett förslag till hur rättstillämpningen skulle bli mer enhetlig och hur oskyldighetspresumtionen skulle kunna beaktas i större omfattning av domstolarna. Den utgår från de identifierade prövningarna i rättsfallen och består av tre steg.

Det första steget kräver att åklagaren gör gällande *vilken typ av illegal verksamhet* egendom härrör från. Därefter ska domstolen pröva om åklagaren har visat på några *konkreta omständigheter* och om dessa är tillräckliga för att konstatera att den åberopade *typen av illegal verksamhet* faktiskt föreligger. Jag använder begreppet *illegal verksamhet* för att beskriva existensen av en *brottslig verksamhet*. Begreppsanvändningen har som syfte att förtydliga att *illegal verksamhet* utgör ett andra steg i prövningen av rekvisitet *brottslig verksamhet*, och inte ersätter prövningen om rekvisitet *brottslig verksamhet* är uppfyllt. Den illegala verksamheten kan inkludera handlingar utförda av den tilltalade men kan även avse enbart andra personers *illegala verksamhet*. Detta ligger helt i linje med penningtvättsbrottets lagtekniska struktur eftersom fokus inte ligger på förbrottet utan penningtvättsgärningen. I ett tredje avslutande steg sker en prövning av huruvida det föreligger en *koppling* mellan den aktuella egendomen eller pengarna och den bevisade *typen av illegal verksamhet*. Som vi kommer se går inte alla domstolar igenom samtliga steg men ju fler steg domstolen prövar rekvisitet desto högre krav ställs på åklagarens bevisning, vilket höjer beviskravet. Ett högt beviskrav värnar om oskyldighetspresumtionen och hindrar att oskyldiga personer döms.

²⁰⁵ ”Bilförsäljnings-fallet”, ”Flyktförsöks-fallet”, ”Investeringsbedrägeri-fallet” angående beloppet på 12 000 000 kr, ”Köksrenoverings-fallet” angående resonemang kring I.B.

Första steget – typ av brottslighet

Rättsfallsgranskningen visar på tre fall där åklagaren inte gjort gällande en viss typ av *brottslig verksamhet*.²⁰⁶ Domstolarna har konsekvent lämnat åtalerna utan bifall. Ett motsatt domslut hade inneburit ett åsidosättande av oskyldighetspresumtionen. I övriga mål har åklagaren gjort gällande att en viss typ av *brottslig verksamhet* föreligger, vilket är en förutsättning för att prövningen av rekvisitet ska fortsätta till det andra steget.

Andra steget – konstaterande av illegal verksamhet av viss typ

I det andra steget ska domstolarna pröva åklagarens bevisning för att se ifall det föreligger en illegal verksamhet. I detta steg är kraven på åklagarens bevisning avgörande. De granskade fallen rörande bedrägerier skiljer sig från de andra brottstyperna då utredningar och domstolens fokus ofta kan och borde preciseras till specifika transaktioner. Detta eftersom syftet med principen *in dubio pro reo* gynnas av att kunna förhålla sig till de befintliga rekvisiten i 9 kap. 1 § BrB. Prövningen blir mer förutsägbar och förtydligar huruvida ett eller flera brott föreligger och vilken summa brotten resulterat i. Prövningen och den sammanblandande tillämpningen av rekvisiten *härrör från brott* och *härrör från brottslig verksamhet* vid bedrägeribrottslig verksamhet har diskuterats ovan. Resultatet från analysen visar enligt mig att beviskravet skiljer mellan *”brott”* och *”brottslig verksamhet”* i bedrägeribrottslighet.²⁰⁷ Vad beträffar de resterande rättsfallen är det svårt att urskönja att underrätterna tillämpat något gemensamt beviskrav för de övriga brottstyperna som åklagarna gjort gällande. Det kan däremot konstateras att kvantiteten och kvalitén på åklagarnas bevisning skiftat väldigt. Rättsfallsanalysen visar att olika krav har ställts på åklagarens bevisning för att beviskravet för rekvisitet ska ha ansetts uppfyllt, inte bara vid

²⁰⁶ ”Norge-fallet”, ”Lastbils-fallet” och ”Malmö-fallet”.

²⁰⁷ Se ovan avsnitt 5.3.1.

bedömningar av samma typ av brottslig verksamhet,²⁰⁸ utan även mellan olika typer av brottslig verksamhet.²⁰⁹ Eftersom olika krav ställs på åklagarens bevisning blir rättstillämpningen inte enhetlig.

Med hänvisning till de skilda karaktärer olika typer av brottsliga verksamheter kan ha är det svårt att avgöra vilken bevisning som generellt kan krävas för att uppfylla kravet på *illegal verksamhet*. Därför är det önskvärt att HD förtydligar vilken bevisning som förväntas för att en viss typ av illegal verksamhet ska anses föreligga. I frånvaron av praxis, men även efter sådana förtydliganden, bör rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet* enligt mig även innehålla ett krav på att åklagaren visar en konkret koppling mellan de aktuella pengarna och den bevisade brottsliga verksamheten.

Tredje steget – prövning av kopplingen mellan föreliggande illegal verksamhet och aktuell egendom.

Svårighetsgraden för att bevisa kopplingen mellan en illegal verksamhet och den aktuella egendomen varierar beroende på vilken illegal verksamhet som görs gällande. I vissa situationer finns en koppling direkt när den brottsliga verksamheten ansetts bevisad. Detta gäller vid enskilda tillfällen av bedrägeribrott när transaktionen i sig utgör kopplingen, se t.ex. "Universitetsfest-fallet" och "Nigeria-bedrägeriet", och vid pågående egen kriminalitet, t.ex. "Göteborgs-fallet". Det bör i detta steg beaktas om den bevisade *illegala verksamheten* är av sådan omfattning att den kan resultera i den aktuella egendomens värde. Motsatsen, att t.ex. enbart bevisa att småskalig narkotikaförsäljning skett men samtidigt fälla till ansvar för penningtvättsbrott på miljonbelopp, skulle innebära att åklagarens bevisbörda lättas men också att den tilltalade får svårare att försvara sig mot åtalet.²¹⁰

²⁰⁸ Jfr t.ex. "Indonesien-bedrägerierna" mot "Nigeria-bedrägeriet" och "Målvakts-fallet", "Flyktförsöks-fallet" mot "Göteborgs-fallet" mot "Studentmössan-fallet", "Investeringsbedrägeri-fallet" mot "Företags-fallet".

²⁰⁹ Jfr tex. bedrägeribrotten, "Chanel-fallet", "Flyktförsöks-fallet", "Göteborgs-fallet" mot varandra.

²¹⁰ Jfr "Chanel-fallet", "Investeringsbedrägeri-fallet" och EU:s straffrättsliga penningtvättsdirektiv skäl 13.

Även med hänvisning till att domstolar troligtvis inte prövar rekvisitet fler gånger efter att ha konstaterat att *en typ* av illegal verksamhet föreligger, även om flera typer av brottslighet kan misstänkas,²¹¹ är prövningen enligt modellens tredje steg motiverad.

Det kan nämnas att rättsfallsutredningen visar att vissa domstolar har ansett att beviskravet för rekvisitet *brottslig verksamhet* är uppfyllt när de konstaterat att det har förekommit en viss typ av *brottslig verksamhet* utan att någon koppling till aktuell egendom visats.²¹² Detta innebär att domstolarna stannat på det andra steget i prövningsmodellen. I ”Sparkapital-fallet“, ”Mänkosmugglingsfallet“, ”Lönegaranti-bedrägeriet“, ”Chanel-fallet“, ”Encro-fallet“ och ”Vapenbrott-fallet“, där tidigare eller samtida kriminalitet hos antingen de tilltalade eller andra var bekräftad, har domstolarna ställt krav på att åklagarna ska visa på en koppling mellan aktuell egendom och den bevisade kriminaliteten. På detta sätt ställdes ytterligare krav på åklagarnas bevisning och beviskravet för *brottslig verksamhet* blev högt vilket resulterade i att åklagarna i flertalet av fallen inte uppnådde beviskravet.²¹³ Genom att göra prövningen i detta tredje steg, förutom att höja beviskravet, minskar även risken för att domstolarna förlorar sin objektivitet och opartiskhet. Prövningen tillåter att åklagaren, vilket är naturligt i sig, pekar på tidigare kriminalitet men utesluter resonemang om den tilltalades karaktär eller hänvisningar till tidigare kriminalitet som övervägande eller enda bevis för att rekvisitet *härör från brottslig verksamhet* ska vara uppfyllt.²¹⁴

²¹¹ Se avsnitt 2.3.1 och 2.7.

²¹² Se ”Bilförsäljnings-fallet”, ”Flyktförsöks-fallet”, ”Investeringsbedrägeri-fallet” ang. beloppet på 12 000 000 kr, ”Köksrenoverings-fallet” angående resonemang om I.B.

²¹³ ”Sparkapital-fallet”, ”Mänkosmugglings-fallet”, ”Lönegaranti-bedrägeriet”, ”Chanel-fallet”.

²¹⁴ Jfr ”Investeringsbedrägeri-fallet” angående bevisningen för 12 000 000 kr.

6 Avslutande kommentarer

6.1 Förbrottet i svensk rätt

Vad gäller den första frågeställningen kan det konstateras att förbrottet är en förutsättning i majoriteten av penningtvättsbrotten för att straffansvar ska kunna utdömas. Genom att fastställa ett förbrott sker en första separering mellan legala gärningar och eventuella illegala penningtvättsåtgärder. Det är först efter att ett förbrott konstaterats som domstolen kan pröva huruvida en penningtvättsgärning, penningtvättssyfte och uppsåt föreligger. I svensk rätt har kopplingen mellan förbrottet och penningtvättsåtgärden utformats genom två rekvisit. Antingen ska egendomen som är föremål för en penningtvättsåtgärd *härröra från brott* eller *brottslig verksamhet*. Vad gäller rekvisitet *brott* har lagstiftaren lättat åklagarens bevisbörda genom att tid, plats och gärningsperson inte behöver visas. Rekvisitet *brottslig verksamhet* förhåller sig, till skillnad mot rekvisitet *brott*, inte till rekvisit i en redan befintlig brottsbestämmelse. Detta har skapat osäkerhet om omfattningen av åklagarens bevisbörda och rekvisitets tillämpbarhet. HD har inte presenterat något prejudikat men viss ledning har givits i rättspraxis genom RH 2017:29 som tagit fasta på förarbetsuttalanden om att åklagaren ska visa konkreta omständigheter på en viss typ av brottslighet. I de granskade rättsfallen från underrätterna går det inte att urskilja en enhetlig tillämpning av rekvisitet.

6.2 Underrätternas tillämpning och oskyldighetspresumtionen

I uppsatsen har följande fem olika aspekter av oskyldighetspresumtionen identifierats: bevisbördans placering, anspråket på ett strängt beviskrav, domstolens objektivitet, rätten till tystnad och principen *in dubio pro reo*. Hur dessa tillgodoses av underrätterna i deras tillämpning av rekvisitet besvaras kortfattat nedan.

Underrätternas tillämpning av rekvisitet brister varken i förhållande till placeringen av bevisbördan eller till rätten till tystnad. Generellt sett har underrätterna förhållit sig objektiva och opartiska men i vissa fall har den tilltalades karaktär eller dennes kontaktnät givits större betydelse för slutsatser än vad övrig bevisning givit stöd till. Principen *in dubio pro reo* försummas i viss mån på grund av lagens utformning. Beviskravet, d.v.s den bevisning som accepterats för att uppfylla rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*, är den aspekt av oskyldighetspresumtionen som skapat störst skillnad i underrätternas rättstillämpning. I flera fall har presumtionen genom denna aspekt fått stå tillbaka mot förverkligandeprincipen. Resultatet är att rättstillämpningen inte är enhetlig och att oskyldighetspresumtionen, enligt mig, inte alltid beaktas enhetligt eller i tillräcklig utsträckning.

Oskyldighetspresumtionens vikt i avvägningen mellan skyddsprincipen och förverkligandeprincipen ökar vid en prövning enligt den presenterade modellens tre steg av rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*. Detta genom att beviskravet ställer höga krav på bevisningen och domstolen förhindras att brista i sin objektivitet och opartiskhet. Genom användningen av prövningsmodellen blir oskyldighetspresumtionens uttalade skydd för den tilltalade reellt, vilket kan legitimera det annars vaga rekvisitet *härrör från brottslig verksamhet*.

Bilaga A

Hovrättsavgöranden:

Göta Hovrätt, 5 mars 2021, B 4193-20
Göta Hovrätt, 3 februari 2021, B 2488-20
Hovrätten över Skåne och Blekinge, 11 mars 2021, B 1989-20
Hovrätten över Skåne och Blekinge, 10 februari 2021, B 3217-20
Svea Hovrätt, 10 februari 2021, B 12535-20

Tingsrättsavgöranden:

Göteborg tingsrätt, 4 mars 2021, B 17179-20
Luleå tingsrätt, 26 februari 2021, B 1989-20
Malmö tingsrätt, 24 februari 2021, B 8561-20
Norrköping tingsrätt, 25 februari 2021, B 3066-20
Norrköping tingsrätt, 7 januari 2021, B 3082-20, B 3155-19
Stockholm tingsrätt, 5 februari 2021, B 5546-20
Stockholm tingsrätt, 27 januari 2021, B 16421-19
Stockholm tingsrätt, 22 december 2020, B 8587-19
Sundsvall tingsrätt, 22 februari 2021, B 1123-18, B 481-20
Södertörn Tingsrätt, 17 mars 2021, B 1476-21
Södertörn tingsrätt, 3 februari 2021, B 1794-20
Uddevalla tingsrätt, 22 januari 2021, B 2945 -20
Uppsala tingsrätt, 25 februari 2021, B 90-21
Uppsala tingsrätt, 28 december 2020, B 5719-17
Västmanland tingsrätt, 25 februari 2021, B 5036-20, B 5430-20

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 2012:12 Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud

SOU 1938:43 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

Propositioner

Prop. 2017/18:58 Genomförande av oskuldspresumtionsdirektivet

Prop. 2013/14:121 En effektivare kriminalisering av penningtvätt

Prop. 1998/99:19 Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, m.m.

Övrigt riksdagstryck

Rskr. 2013/14:245 En nationell strategi för en effektiv regim för bekämpning av penningtvätt och av finansiering av terrorism

Litteratur

Adestam, Johan, *Den dokumentvillkorade garantin*, Karnov, Diss. Lund : Lunds universitet, 2015, Stockholm, 2014

Asp, Petter, *Internationell straffrätt, 2., [omarb. och utök.] uppl.*, Uppsala, Malmö, 2014

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder, 2., omarb. uppl.*, Iustus, Uppsala, 2013

Bernitz, Ulf & Kjellgren, Anders, *Europarättens grunder*, Sjätte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2018

Bernitz, Ulf, *Europarättens genomslag*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Dahlman, Christian, 'Begreppet rättskälla', i: *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, (red. Dahlman, Christian; Wahlberg, Lena), Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2019

- Dahlman, Christian, *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*,
Upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2018
- Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5., [uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015
- Diesen, Christian, *Bevis 10 Bevisprövning i brottmål*, 2. [rev. och utök.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars & Pauli, Mikael, *Rättegång Första häftet*, nionde upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång H. 4, 7.*, omarb. och rev. uppl., Norstedt, Stockholm, 2009
- Eklund, Hans & Lindell, Bengt, *Straffprocessen*, 1. uppl., Iustus, Uppsala, 2005
- Frisell, Malin, *Fällande dom till varje pris? En analys av penningtvåtsbrottet och dispositionsförbudet ur ett rättssäkerhets- och effektivitetsperspektiv*, Examensuppsats, Lunds Universitet, VT2015
- Hammar, Li, Hurve, Karolina & Marklund, Fredrik, *Penningtvåtsbrott: en uppföljning av lagens tillämpning*, Brottförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2019
- Holmquist, Rolf, *Brotten i näringsverksamhet*, Fjärde upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017
- Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: *Juridisk metodlära* (red: Nääv, Maria; Zamboni, Mauro), 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018
- Lindblom, Per Henrik, *Tvekamp eller inkquisition? Reflektioner om straffprocessens samhällsfunktion och grundstruktur*, SvJT 1999 s. 617–655
- Madar, Philip, *Straffbudet när svarta pengar blandas samman med den reguljära ekonomin*, Examensuppsats, Lunds Universitet, VT2017
- Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige 2019*, Bolagsverket, 2019, tillgänglig på http://bolagsverket.se/polopoly_fs/1.19229!/nationell-riskbedomning-slutversion-190610.pdf (besökt 2021-05-24)
- Nordlander, Anna, *Förklaringsbördan i brottmål och dess förenlighet med oskyldighetspresumtionen*, SvJT 2017 s. 653–672

Nowak, Karol, Oskyldighetspresumtionen, 1. uppl., Norstedts juridik, Diss. Göteborg : Handelshögsk., 2003, Stockholm, 2003

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995

Penningtvätt – En nationell riskbedömning, gemensam rapport av: Bolagsverket, Brottsförebyggande rådet, Ekobrottsmyndigheten, Fastighetsmäklarinspektionen, Finansinspektionen, Kronofogdemyndigheten, Lotteriinspektionen, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Skåne län, Revisorsnämnden, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Sveriges advokatsamfund, Säkerhetspolisen, Tullverket, samt Åklagarmyndigheten, 2013, tillgänglig på fi.se/globalassets/media/dokument/rapporter/2013/nationell_penningtv.pdf > (besökt 2021-05-24)

Persson, Mareike, *Caught in the middle?: young offenders in the Swedish and German juvenile criminal justice systems*, Lund University, Faculty of Law, Diss. Lund : Lunds universitet, 2017, Lund, 2017

RättsPM 2020:5 *Penningtvätt och penningbeslag*, Ekobrottsmyndigheten, 2020, tillgänglig på www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rattspm-202005-penningtvatt-och-penningbeslag.pdf > (besökt 2021-05-24)

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare ämne, material, metod och argumentation*, MTM, Johanneshov, 2019

Sandgren, Clas, JT 1995 s. 726–748, *Om empiri och rättsvetenskap*

Träskman, Per Ole: 'Presumtionen om den för brott misstänktes oskyldighet', i: *Festskrift till Lars Welamson* (red.: Olle Höglund m.fl.), Norstedts Juridik, Stockholm, 1988

Ulväng, Magnus, *Brotten mot allmänheten och staten*, 2. uppl., Iustus, Uppsala, 2014

Yearbook of the European convention on human rights, Nijhoff [for the Directorate of human rights, Council of Europe], Dordrecht, vol. 6, 1963

Övrigt

Advokatsamfundet, *Vägledning för advokater och advokatbyråer beträffande lagstiftningen om bekämpning av penningtvätt och terroristfinansiering—den svenska penningtvättslagstiftningen i ett advokatperspektiv*, 3 oktober 2019

Asp, Petter, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, 1–3, 5 §§, Lexino 2021-02-04

Domstolsverket, vägledande avgöranden, <www.domstol.se/domstolsverket/rattskallor/vagledande-avgoranden/> (besökt 2021-05-25)

FATF (2012–2020), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France, <www.fatf-gafi.org/recommendations.html> (besökt 2021-02-18)

Lindberg, Gunnel, Rättegångsbalk (1942:740) 23 kap. 2 §, Karnov, 2020-12-01, (JUNO)

Prioriterade prejudikatfrågor 2021, Åklagarmyndigheten, 2021, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2021.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2020, Åklagarmyndigheten, 2020, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2020.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2019, Åklagarmyndigheten, 2019, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2019.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2018, Åklagarmyndigheten, 2018, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2018.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2017, Åklagarmyndigheten, 2017, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2017.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2016, Åklagarmyndigheten, 2016, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2016.pdf> (besökt 2021-05-24)

Prioriterade prejudikatfrågor 2015, Åklagarmyndigheten, 2021, tillgänglig på <www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2015.pdf> (besökt 2021-05-24)

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Ajdarić v. Croatia, no. 20883/09, 13 December 2011
Allen v. the United Kingdom [GC], no. 25424/09, ECHR 2013
Averill v. the United Kingdom, no. 36408/97, ECHR 2000-VI
Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, 6 December 1988, Series A no. 146
Cleve v. Germany, no. 48144/09, 15 January 2015
Falk v. the Netherlands (dec.), no. 66273/01, ECHR 2004-XI
Hauschildt v. Denmark, 24 May 1989, Series A no. 154
Heaney and McGuinness v. Ireland, no. 34720/97, ECHR 2000-XII
Ibrahim and Others v. the United Kingdom [GC], nos. 50541/08 and 3 others, 13 September 2016
John Murray v. the United Kingdom, 8 February 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-I
Krumpholz v. Austria, no. 13201/05, 18 March 2010
Lavents v. Latvia, no. 58442/00, 28 November 2002
O'Halloran and Francis v. the United Kingdom [GC], nos. 15809/02 and 25624/02, ECHR 2007-III
Piersack v. Belgium, 1 October 1982, Series A no. 53
Salabiaku v. France, 7 October 1988, Series A no. 141-A
Sander v. the United Kingdom, no. 34129/96, ECHR 2000-V
Saunders v. the United Kingdom, 17 December 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI
Telfner v. Austria, no. 33501/96, 20 March 2001
Zschüschen v. Belgium, no. 23572/07, 2 May 2017
Zschüschen v. Belgium, no 23572/07, legal summary, 02/05/2017

Svenska avgöranden

Högsta domstolen:

NJA 2020 s. 545
NJA 2020 s. 344
NJA 2019 s. 305
NJA 2018 s. 1010 – ”Penningtvättshjälpen I–III”
NJA 2018 s. 394
NJA 2017 s. 1053
NJA 2015 s. 702
NJA 2013 s. 931
NJA 2010 s. 671
NJA 2004 s. 176
NJA 1996 s. 176
NJA 1980 s. 725

Hovrättsavgöranden:

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2017:29
Göta Hovrätt, 5 mars 2021, B 4193-20
Göta Hovrätt, 3 februari 2021, B 2488-20
Hovrätten över Skåne och Blekinge, 11 mars 2021, B 1989-20
Hovrätten över Skåne och Blekinge, 10 februari 2021, B 3217-20
Svea Hovrätt, 10 februari 2021, B 12535-20
Svea Hovrätt, 9 juni 2017, B 106-17

Tingsrättsavgöranden:

Göteborg tingsrätt, 4 mars 2021, B 17179-20
Luleå tingsrätt, 26 februari 2021, B 1989-20
Malmö tingsrätt, 24 februari 2021, B 8561-20
Norrköping tingsrätt, 25 februari 2021, B 3066-20
Norrköping tingsrätt, 7 januari 2021, B 3082-20, B 3155-19
Stockholm tingsrätt, 5 februari 2021, B 5546-20
Stockholm tingsrätt, 27 januari 2021, B 16421-19
Stockholm tingsrätt, 22 december 2020, B 8587-19
Sundsvall tingsrätt, 22 februari 2021, B 1123-18, B 481-20
Södertörn Tingsrätt, 17 mars 2021, B 1476-21
Södertörn tingsrätt, 3 februari 2021, B 1794-20
Uddevalla tingsrätt, 22 januari 2021, B 2945 -20
Uppsala tingsrätt, 25 februari 2021, B 90-21
Uppsala tingsrätt, 28 december 2020, B 5719-17
Västmanland tingsrätt, 25 februari 2021, B 5036-20, B 5430-20